

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Uplatnění sociální pedagogiky v Polsku

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Petr Sýkora

Vypracoval:
Tomáš Kožuch

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Uplatnění sociální pedagogiky v Polsku“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 22.3.2009

.....

Tomáš Kožuch

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Petrovi Sýkorovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěl poděkovat své manželce Danuši za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Tomáš Kožuch

OBSAH:

Úvod	6
1. Historie sociální pedagogiky	7
1.1. Historie sociální pedagogiky v Polsku	8
2. Současné pojetí – potřeba a tendence	13
2.1. Předmět sociální pedagogiky	17
2.2. Předmět sociální pedagogiky v Polsku	18
3. Koncepce sociální pedagogiky	21
3.1. Koncepce sociální pedagogiky v Polsku	22
3.2. Sociální pedagogika jako předmět studia	25
4. Uplatnění sociální pedagogiky v Polsku	30
4.1. Problematika současného ohrožení rozvoje dětí a mládeže	30
4.2. Děti ulice	34
4.3. Oblast společenského a individuálního rizika v rodině	40
4.4. Oblast agrese a násilí v transformační společnosti	47
4.5. Problém chudoby v Polsku	50
4.6. Oblast sociální pedagogiky zabývající se problémy starých lidí	53
5. Profese sociálního pedagoga	57
5.1. Perspektivy zaměstnání sociálního pedagoga	57
Závěr	59
Resumé	60
Anotace	61
Seznam použité literatury	62

Úvod

Sociální pedagogiku je možno charakterizovat jako speciální pedagogickou disciplínu. Tato disciplína se zaměřuje nejen na problémy patologického charakteru, marginálních skupin, části populace ohrožených ve svém rozvoji a potenciálně deviantně jednajících, ale především na celou populaci ve smyslu vytváření souladu mezi potřebami jedince a společnosti, na utváření optimálního způsobu života v dané společnosti. Sociálně pedagogické dění chápeme jako výchovnou pomoc k zvládnání života. Jejím cílem je ochránit člověka před škodlivými vlivy, naučit ho zvládat obtíže a orientovat se v nejednoznačných životních situacích a také mu zprostředkovat sociokulturní dovednosti umožňující jeho aktivní účast na životě společnosti (Kraus, Poláčková, 2001).

Cílem této práce je zmapovat vývoj sociální pedagogiky v Polsku, která má v této zemi větší tradici než u nás, a analyzovat možnosti reálného uplatnění v praxi. Tato práce obsahuje 5 kapitol.

V první kapitole se zabývám historií a vznikem sociální pedagogiky obecně a vznikem a historií v Polsku.

Ve druhé kapitole se zabývám současným pojetím sociální pedagogiky v Polsku, hledáním a utvářením nových směrů v tomto oboru a předmětem sociální pedagogiky.

Ve třetí kapitole se zabývám koncepcí sociální pedagogiky v Polsku a uvádím několik nejdůležitějších představitelů sociální pedagogiky a některá jejich díla a zabývám se také problematikou studia.

Ve čtvrté kapitole se zabývám uplatněním sociální pedagogiky v Polsku, poukazuji na různé patologické jevy ve společnosti a na jejich možná řešení. Jelikož je tato problematika velmi rozsáhlá, vybral jsem do této práce pouze nejdůležitější okruhy problémů, kde má sociální pedagogika největší uplatnění.

V páté kapitole se zabývám profesí sociálního pedagoga a jeho perspektivami. Tato práce vzniká na základě analýzy cizích textů a na základě studia literatury a pramenů.

1. Historie sociální pedagogiky

Již v dávné minulosti věděli lidé o společenských souvislostech výchovy. Filozofové ve starém Řecku zdůrazňovali myšlenku, že výchova musí zohledňovat a akceptovat zájmy společnosti. Aristoteles ve svém díle *Politika* uvádí, že diferencovaná příprava lidí na život musí probíhat se zřetelem k platné ústavě. Podle Platona může výchova jako jedna s forem státního donucování zajistit bezproblémové fungování státu. Tato myšlenka však postrádá soucítění s těmi, kteří se ocitnou v nouzi. Podle Platona by každý měl být soběstačný, vzdorovat osudu a nedožadovat se soucitu. U římského filozofa Seneky převládá názor, že stát nemůže zákony a způsobem vlády zlepšit morálku a, že je třeba pomoci potřebnému.

Ve středověku byla určující křesťanská víra a podle ní je chudoba nutným výrazem společenského pořádku. Všichni nemajetní jsou povinni pracovat. Období humanismu a renesance přináší odklon od Boha k člověku, ve výchově je zdůrazňován přirozený rozvoj lidské individuality. Mimořádný význam připisují výchově utopičtí socialisté T. Morus (1480-1535) nebo Campanella (1568-1639). Podobně se na problém výchovy dívají francouzští osvícenci jako Helvétius (1715-1771), Diderot (1713-1784) a Voltaire (1649-1778). Tito představitelé hledali idey dobra a spravedlnosti a snažili se odstraňovat nedostatky a změnit mravy a politiku ve společnosti 18. století. Dalším důležitým představitelem tohoto období je J.A.Komenský. Jmenovaný chápe výchovu nejen jako kultivaci jedince, ale vnímá jí také jako prostředek k nápravě světa. Zastává názor, že vzdělání je potřeba poskytnout všem lidem, bohatým i chudým, chlapcům i děvčatům.

Na sociální pedagogiku měl vliv rozvoj sociologie. Jejím zakladatelem byl A. Comte (1798-1857), který zdůrazňoval úlohu výchovy. Její cíl spatřoval ve snaze podřídit individuální zájmy zájmům společenským.

V návaznosti na osvětenství existovaly v Německu další proudy jako filantropismus a pietismus. Filantropismus je naplněním podstaty lidskosti, lidumilství a výchovy k němu, pietismus hlásal duchovní obnovu skrze přísnou morálku a propagoval pomoc bližnímu. Příslušníci tohoto hnutí se snažili zakládat školy, ústavy pro chudé a pro sirotky.

Jedním z hlavních představitelů tohoto myšlenkového proudu je J.H.Pastalozzi (1746 – 1827), který založil ústav pro výchovu chudých a útulek pro sirotky. Dalším

z důležitých představitelů tohoto oboru je německý filozof a pedagog P. Natorp (1854 – 1924).

V Čechách je za zakladatele sociální pedagogiky považován G.A.Lindner (1828 – 1887). Byl profesorem filozofie a pedagogiky na Karlově univerzitě. Je považován za jednoho z největších českých pedagogů. Napsal řadu filozofických a pedagogických prací (Kraus, 2008).

1.1. Historie sociální pedagogiky v Polsku

V této kapitole se zabývám historií sociální pedagogiky v Polsku, která má největší tradici ze všech bývalých postkomunistických států.

Vývoj polské sociální pedagogiky začíná na přelomu 19. a 20. století. Byla to doba významného rozvoje společenských věd. Rozvoj polské sociální pedagogiky začínal ve velmi důležitých událostech v polských dějinách, což se určitě projevilo na její charakteristice. Péče o děti a polskou mládež měla zvláštní charakter. Od samého začátku problematika této disciplíny byla spojována s osvětou a prací pro společnost, důležitými oblastmi na cestě k probuzení společenské aktivity a starosti o slušné životní podmínky pro lidi, což bylo velmi důležité zejména v době získávání nezávislosti v Polsku. Těžké osudové rány (vátky, epidemie a hlad) narostly do problémů jako je trestná činnost, tuláctví a morální devastace. Způsobovalo to nutnost pomoci těmto mladým lidem, hlavně zakládáním ochranně výchovných institucí, jako byly např. sirotčince.

V rozvoji polské sociální pedagogiky nejdůležitější roli odehrálo působení a názory Heleny Radlinské (1878 – 1954), prvního polského sociálního pedagoga, která po létech zkušeností vytvořila určitou koncepci této disciplíny. V mnoha svých publikacích utvořila vizi sociální pedagogiky, která se stala inspirací pro mnoho dalších pokolení sociálních pedagogů v Polsku. Její vize a potom určitý model sociální pedagogiky tvořily historické události, charakteristické sociální a politické podmínky a především její osobní zkušenosti. Autorka v prvních letech svého působení, ve kterých se zajímala o sociálně osvětovou činnost, takto formulovala úkoly a cíle, které se od této doby nazývají sociální pedagogikou: “Vědecká definice je možná pouze podle zásad sociální pedagogiky, tj. tohoto pojetí výchovné nauky, která v každém jednotlivci vidí dítě svého národa a času, dědice celé kultury a spoluautora budoucnosti. Každý vnáší

svůj podíl do národní kultury a je povinen jí rozvíjet. Národní výchova – to je příprava budoucích pokolení k všestrannému a tvůrčímu budování kultury národa.

Tento citát pochází z vystoupení Radlinské v r. 1909. Představený způsob vnímání sociální pedagogiky autorka prezentovala také v následujících letech.

Takto představeným způsobem chápání sociální pedagogiky se autorka zapojila do proudu myšlenek společnosti rozvíjející se v době obrody nezávislého Polska. Polsko se po mnoha letech vracelo k nezávislosti. Sociální pedagogika se utvářela v klimatu mnoha společenských změn a společenských poměrů ve městech a na vesnicích, rozvoje revolučních hnutí, vzniku různých společností, stran a organizací, které se ujímaly aktuálních životních problémů.

Snaha o nezávislost se vždycky vázala s určitými činnostmi, které měly osvětový charakter, na což měla vliv dlouholetá politika odnárodnění Poláků, zbavení jich možnosti vzdělávání v jejich rodném jazyce a přístupu k vlastní kultuře. Přijímané požadavky byly v té době na programu mnoha spolků a organizací a také v programech politických stran. Podle Radlinské, jakož i dalších tehdejších veřejných pracovníků, se sociální pedagogika měla zabývat národní výchovou – pěstovat vymezené postoje, utvářet vědomí státní příslušnosti, směřovat k zajištění náležitého rozvoje každého člověka a zajistit mu vhodné podmínky k tomuto rozvoji. Můžeme říct, že od počátku byla polská sociální pedagogika pedagogikou národní, osvětovou, která se domáhala určitého působení činností, jejichž cílem mělo být podle Radlinské nacházení lidských sil a jejich organizování za účelem životní tvorby. Problematika osvětové činnosti byla aktuální také i po získání nezávislosti a autorka zůstala této vizi věrná po celý svůj život.

Nejdůležitější publikace Radlinské – chronologicky: *Praca oświatowa – jej zadania, metody, organizacja* 1913, *Stosunek wychowawczy do środowiska społecznego* 1935, *Oświata dorosłych* 1947 a *Egzamin z pedagogiki społecznej* 1951 (Hetka Marynowicz., 2007). Po smrti Radlinské vydal Ryszard Wroczynski svoji práci „*Wprowadzenie do pedagogiki społecznej*“ (1966), která se stala vědeckou událostí. Vůdčí myšlenkou této knihy je zdůraznění, že sociální pedagogika je naukou o prostředích podmiňujících výchovné procesy a problémy výchovy mimo školu. Autor rozvíjí tuto ideu, zdůrazňujíc výchovnou úlohu školy a institucí intencionálního výchovného prostředí.

Důležitou zásluhou autora je určení skoro poloviny své práce problémům sociální pedagogiky. Uspořádal existující problémy, ukázal na nové. K tradičním,

neměnným problémům v lidské existenci patří problémy, zdrojem kterých jsou nevhodné životní podmínky nebo nepřízeň osudu (např. materiální nedostatky, siroba). Tyto tradiční obory sociální pedagogiky rozšířil o obory péče o prostředí. Uznávající dominantní úlohu školy, nové úkoly pro praktiky a teoretiky viděl v organizaci péče nad dítětem na sídlištích, v období mimo školu, kde není kontrola rodičů.

Nejdůležitější publikace Wroczyńskiego:

- Praca Oświatowa. Rozwój, System, Problematika (Warszawa 1965)
- Edukacja Permanentna. Problemy, Perspektywy (Warszawa 1976)

Velkou úlohu v rozvoji sociální pedagogiky má také Ludwik Krzywicki (1859-1941). Přímou účastí na společenském životě a kultuře ovlivnil velmi mnoho oblastí života v Polsku. Krzywicki formuloval ve své knížce „Takimi Będą Drogi Wasze“ vzor osobnosti mladého člověka (Hetka Marynowicz., 2007).

V dějinách polské sociální pedagogiky je možno rozlišit čtyři období vývoje.

1. První období – to jsou roky 1908 - 1939 .

Toto období se vyznačuje prvními pokusy formulování předmětu a úkolů sociální pedagogiky. V této počáteční době se utvořila škola sociální pedagogiky Heleny Radlinské. Je to období tvorby teoretických základů sociální pedagogiky v Polsku. Hlavním střediskem rozvoje myšlenek sociální pedagogiky bylo od r. 1925 Studium Pracy Społeczno Oświatowej Wolnej Wszechnicy Polskiej ve Warszawie. Ředitelem a zakladatelem tohoto studia byla právě Helena Radlinská.

Po prvních pokusech formulace úkolů sociální pedagogiky připravila vydání knihy „Praca Oświatowa, jej zadanie, metody, organizacja“ (r. 1913), která je uznávána jako první kniha polské mimoškolní osvěty. Společensko – pedagogické názory autorky se utvářely ve čtyřech různých dějinných epochách: v období záborů, v období II. Republiky, v období okupace a v období lidového Polska. Tím co spojovalo její postoj z tohoto období byla snaha o nezávislost a výchova aktivního člověka. Společenský radikalismus Radlinské byl úzce spjat s patriotismem. Dobro národa, jeho obrození, šíření národní kultury – toto byly hlavní motivy pedagogické práce p. Radlinské.

2. Druhé období - to jsou roky 1945-1980.

Léta 1945-1950 byla etapou pokračování výsledků této disciplíny za doby II. Republiky s pokusem adaptace tohoto výsledku práce na nové společenské a výchovné potřeby. V letech 1950 byla zakázána Katedra Pedagogiki Społecznej v Lodži. V roce 1957 se uskutečnil ve Varšavě první sjezd sociálních pedagogů, který zorganizovala skupina žáků a spolupracovníků H. Radlinské, soustředěných kolem R. Wroczyńskiego. Na tomto sjezdu byl kritizován dogmatismus a omezení stalinské doby a byl dán podnět k založení na Varšavské Univerzitě Katedry Pedagogiki Społecznej, kterou vedl R. Wroczyński.

Na univerzitě v Lodži byla reaktivována práce v roce 1962. Ředitelem se stal A. Kaminski. Takto začaly činnost dva centra sociální pedagogiky v Polsku. V dalších letech začala vznikat nová centra, v roce 1970 v Poznani, v roce 1972 v Bydgoszczu, v roce 1974 v Katovicích a v roce 1978 v Bialystoku.

Jako konec tohoto období bereme rok 1980, ve kterém po srpnových událostech nastal konec tehdejšího politického systému v Polsku, začátek agonie socialistického systému. Tento a další roky inspirovaly sociální pedagogy k novému hledání a k hodnocení úlohy sociální pedagogiky v minulém období.

3. Třetí období – to jsou 80. léta.

Tato dekáda přináší v Polsku ekonomickou, politickou a morální krizi státních institucí.

Kromě doposud vzniklých center vznikají další centra – v r. 1983 v Olsztynie a Zielonej Górze.

K důležitých dílům vznikajícím v tomto období patří Pedagogika Społeczna-Poszukiwania i Rozstrzygnięcia, XLVI tom Studiów Pedagogicznych (1984), Pedagogika societatis (redakce Radzewicz - Winnicki 1985), Elementy Diagnostyki Pedagogicznej (red. I. Leparczyk, i J. Badury – 1987), Studia Pedagogiki Społecznej.

4. Čtvrté období – to jsou 90. léta a přelom 20. a 21. věku.

Je to období kdy, se uskutečňují společensko organizační transformace. Uskutečňované reformy (nové regionální rozdělení státu, zdravotní služba, pojištění, systém vzdělávání) rodí nové naděje a zároveň společenské napětí. Roste požadavek na vědecké pojetí sociální pedagogiky.

Ve čtvrtém období se kromě předchozích středisek aktivují střediska na univerzitě v Białym Stoku (ředitel J. Nikitorowicz), na Wydziale Profilaktyki, Resocjalizacji i Problemów Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego (ředitel T. Pilch), Uniwersytecie Jagiellońskim (ředitel F. Adamski) a další (Kawula,2007).

Uvedené názory vybraných autorů polské sociální pedagogiky zahrnují období sta let trvání této disciplíny. Různorodost a bohatství inspirací, ze kterých čerpala sociální pedagogika, vždy byly a jsou velké. Můžeme tady vidět dvojí nasměrování. V oboru idey, která se týká porozumění člověka jako bytosti zapletené do určitého systému společenského působení, bylo vždy silné spojení sociální pedagogiky se sociologií výchovy. Zase v oboru idey, která přijímá určité vize světa, vidíme spojení sociální pedagogiky s politikou sociální a osvětovou. Tyto inspirace, jako převládající, se opírají o názory hlavních tvůrců sociální pedagogiky v Polsku. Byly vidět u H. Radlinské, u R. Wroczynského, a S. Kowalského.

Vědecká aktivita současných sociálních pedagogů – v mnoha případech pokračujících v myšlenkách svých předchůdců – stále ukazuje na velkou životnost polské sociální pedagogiky (Hetka Marynowicz.,2007).

2. Současné pojetí – potřeba a tendence

Klasická sociální pedagogika, kterou prezentovala H. Radlinska, Wroczynski a Kaminski přijímala a respektovala následující hlavní idey:

- idea sociálního vzdělávání – výchova je autonomní oblastí tvorby a je jednou ze součástí společensko- kulturního života:
- idea podmětná - subjektivních příznaků – tvůrcem sociálního světa, dynamické a měnící se struktury jsou lidské síly
- idea sociální spravedlnosti – všichni lidé mají mít stejný přístup k podmínkám rozvoje – tuto šanci dá společenský řád, který se opírá o demokracii
- idea pomoci – společnost má povinnost pomáhat v rozvoji všem potřebným jedincům a společenským skupinám.

Výše jmenované idey jsou také v dnešní době prakticky stejně aktuální a není třeba je měnit a zastupovat jinými. Tyto idey ale vyžadují nové vysvětlení - poslední roky přinesly zásadní změny v životě státu a světa. Přesto je možno říci, že idey sociální pedagogiky, které se opírají na nadčasových a univerzálních hodnotách jsou nadále potřebné a pomáhají budovat lepší svět.

Hledání současného pojetí sociální pedagogiky si žádá zapojení se do diskusí vedených aktuálně v humanistice. Je to zvláště důležité ve střetu s postmodernistickou vizí světa a kultury. V této koncepci se chaos stává pravoplatnou hodnotou a s člověkem se přestává zacházet jako s poutníkem, který jde životem k danému cíli a stává se poutníkem bez identity a životního programu. Tyto diskuse se vedly na západě na přelomu 70. a 80. let, do Polska se dostaly teprve v posledních letech vyvracejíc mnoho názorů na podstatu společnosti a výchovu. Postmodernismus obsahuje mnoho signálů krize tradiční kultury a dramatické změny v situaci současného člověka. S tradicí polské pedagogiky se váže otázka na “hodnoty“ jako myšlenkové kategorie o současném světě a jejich úlohu v životě současného člověka. Tato otázka je kladena jak u křesťanských představitelů, tak také v kruzích, které nejsou svázány z filozofií. Výzkumy nad systémy hodnot různých společenských skupin stále zajímají sociology, psychology a pedagogy. K charakteristice člověka v současném světě jsou ustanoveny tzv. slova – klíče jako konflikt, integrace, dialog. Tato slova jsou důležitá ve všech společenských disciplínách a tvoří fenomén “ lidského osudu“.

Hledání a utváření nových rozměrů sociální pedagogiky v Polsku potřebuje znalosti o dějích a procesech, které se zde odehrávají. Tyto okolnosti a potřeby pozorujeme v perspektivě demokracie svázané s ideou občanské společnosti. Tento názor znamená mít velký podíl společnosti jako celku na vládnutí, rozhodování o společenském životě, stavbě systému vhodných institucí a procedur, které umožňují společnosti budování demokracie.

V řetězci postkomunistických změn, složitým a dlouhotrvajícím, vypočteným v polských podmínkách i na 30 let, jde o následující hlavní cíle: tvorba konstituce, tvorba volebního práva, tvorba lokální samosprávy, stabilizace demokratické koalice, tvorba nové politické elity. Autorem nového pojetí světa je člověk zodpovědný, osoba vědoma si svých možností a omezení. Člověk je zodpovědný za své činy a vidí především to, co lidi spojuje. Není jím zastánce revoluce, ničení ani programu společenských změn, které jsou vzdáleny od skutečných potřeb života a lidí. Je to pragmatik, který vidí, že svět je nebo by mohl být společností orientovanou na společné dobro a na hodnoty, které překračují hranice dílčích zájmů.

V sociální pedagogice je místo pro mnoho teoretických perspektiv a pro mnoho různých metod a technik, které by měly splňovat požadavky vědecké správnosti. Společenské nauky dnešní doby, které hledají metateoretické a společenské základy pro své nové tvary, se obracejí na různé orientace a názory. Od radikálních – nová levice, přes katolickou doktrínu po krajně liberální idey postmodernismu nebo hnutí New Age.

Sociální pedagogika v Polsku stojí dnes především před potřebou interpretace pojetí výchovného prostředí. Důležitost rozšíření tohoto pojetí vyplývá ze

- změn, které se odehrály v posledních letech
- politicko – režimových změn, které nastaly po r. 1989 a vznik nových společenských události charakteristických pro kapitalismus
- z rozvoje vědy, nových teorií a koncepcí ve společenských vědách.

Tyto změny vytyčují znova funkci výchovného prostředí v životě člověka a dovolují jinak zkoumat relace probíhající v tomto oboru. Svět se stává stále menší, slovo jako „globální vesnice“ je stále aktuální. Vychází to z rychlých komunikačních sítí, z jednoduchosti překračování státních hranic, rozvoje masmédií a vzájemných politických a hospodářských propojení. Projevuje se to ve formě dostupnosti k informacím a stále silnějších závislosti mezi různými státy a národy. Události, které se staly na jednom konci naší země mohou mít vliv na to, co se děje na straně opačné. V této situaci výchovným prostředím člověka je nejen to, co se děje v jeho

bezprostřední blízkosti, ale všechno to co k němu proniká ve formě politických a hospodářských aktivit. Svět se stává stále víc různorodý. Týká se to různých sfér: ideologie, náboženství, kultury a stále je viditelné prolínání se dvou tendencí- integrační a pluralistické.

Pojetí diferenciacie a různorodosti již dříve nebyly sociální pedagogice cizí. Dnešní diskuze se ještě obohatily o pojem „odlišnosti“. Nakreslil se mechanismus tvorby identity ne na základě potvrzení sama sebe, ale odlišením se od jiných lidí. Otázka „odlišného“ a „cizího“ vyrostla na různých základech etnických politických rozdílů, krize kultury atd.

V širším pohledu zrůdnost ve vnímání „jiného“ vede ke vzniku a rozvoji takových nebezpečných jevů dnešní doby jako je totalismus, fanatismus a fundamentalismus. Sociální pedagogika si klade otázku co udělat, jak připravit mladé lidi v jednotné Evropě na to, aby se „cizí a odlišný“ nespojoval s nepřítelem, protivníkem, člověkem horším a aby nepůsobil agresivně. Co má výchova udělat, aby „cizí“ nezávisle na tom, zda je to soused z blízkého města nebo osoba mluvící jiným jazykem, upoutal naši pozornost svojí tradicí a kulturou a povzbuzoval ostatní ke spolupráci a k potřebě poznání jiné kultury. Podle Heleny Radlinské je třeba budovat toleranci, pochopení, náklonnost a otevřenost k jiným. Stejně problémy a stejné úkoly se týkají společnosti místních lidí, utváření dobrých sousedských vztahů v nejbližším okolí. Obě tyto otázky vůči cizímu a odlišnému mají stejný význam ve zjištění, že „Evropa je společenstvím malých vlastí“.

Zatím je životní realita v Polsku daleká od vize demokratického pořádku. Odevšud plynou hlasy o demokracii, kapitalismu a právech člověka. Za touto fasádou se kryjí mnohé iluze a nebezpečnosti. Stát trápí mnohé problémy typické pro společnost, která se nachází v procesu transformace. Nezaměstnanost a pauperizace tlačí na okraj společnosti ty nejslabší : děti, osoby s nízkou pracovní kvalifikací, důchodce. Kulturně – společenské degradaci podléhají celá prostředí – vesnice, malá města a sídliště při továrnách. Vznikají ostrovy bídy – místa mnoha složitých problémů jako je alkoholismus, prostituce nebo narůstající kriminalita dětí a mládeže – také samota, rozpad rodiny, sebevraždy. U osob tělesně postižených se projevuje dvojí eliminace – postižení a nezaměstnanost (Przeclawska, 1996).

Průzkum ukázal, že pouhých 16,4 % osob s postižením má nějakou práci. Společensko – ekonomické proměny v Polsku k tomu směřují. Jsou tady celé oblasti lidské existence, ve kterých se každodenní život omezuje pouze na lokální uspořádání.

Celé skupiny nezaměstnaných (v tom také mládeže) – z důvodu likvidace velkých závodů, které byly „koupeny“ současně s budovami – jsou svázány s tímto místem bez možnosti emigrace a mobility. Jsou to lidé, kteří bydlí ve vykoupených bytech bývalých PGR (JZD), rodiny žijící ve Slezsku v závodních bytech zkrachovalých podniků, lidé z enkláv chudoby – např. ve Włocławku, Ornece, Grudziądzu, Wałbrzychu a Łodzi.

Pauperizace se dotýká nejenom lidí z okruhu bídy a osob z okraje společnosti, ale také prostředí polské inteligence : učitelů, lékařů a vědeckých pracovníků. Změna tohoto stavu má být hlavním úkolem státu, jeho sociální politiky a rozpočtu. Je to závazek vlády. Úloha sociální pedagogiky spočívá hlavně ve stavbě strategie otevřených kontaktů mezi státními orgány a společností. Znamená to odsun bariér brzdících vznik a rozvoj činných a tvůrčích postojů. Je to stavění základů pro změnu skutečností na úrovni lokální, regionální a změnu na úrovni centrální (Hetka Marynowicz, 2007).

Změna politického zřízení v Polsku způsobuje, že se stát stává stále více právním státem. V této situaci s právem má být zacházeno jako s elementem výchovného prostředí člověka. Je to kultura tvorby práva a právní kultura společnosti, právní vědomí obyvatel, kteří v něm mají cítit zajištění svých vlastních záležitostí a životních jistot. Ve struktuře výchovného prostředí rozlišujeme instituce a skupiny lidí, v tom také malé skupiny, jako je rodina nebo skupiny vrstevníků.

Stále více je třeba věnovat pozornost účasti ve společenství, které má ulehčit člověku nalézat své místo ve světě a uspokojovat pocit bezpečí. Pojivem společenství jsou vyznávané hodnoty, o tvaru skupiny rozhodují sociální úkoly jejich členů. Je možné soudit, že společenský charakter výchovného prostředí více chrání před morálním úpadem a cynizmem. Takovou společenskou genezi mají různého druhu náboženské spolky, ale především rodina, která je v sociální pedagogice uznávaným prvkem výchovného prostředí. Proměny současné rodiny, způsoby plnění výchovných funkcí v rodině v době politické transformace- to jsou problémy, které si vyžadují více studia a výzkumu. Znalosti v tomto oboru jsou velmi malé a v některých otázkách se zastavily v období šedesátých let. Oblast výchovy je také oblastí nepřímého předávání informací jako je televize, filmy, video, počítačová síť a různé bulvární časopisy. Obrazy a obsahy těchto médií, které každý den zahlcují posluchače a čtenáře způsobují, že fiktivní svět se stává světem reálnějším než je svět skutečný. Vzniká nebezpečí, které je známé jako mediální uvědomění a tímto způsobem formuje pasivní nebo agresivní postoje, což velmi vážně ohrožuje výchovný proces a budování demokracie.

Tato problematika již tradičně patří k oblasti zájmů sociální pedagogiky, ale v dnešní době vyžaduje intenzivní výzkum, aby se tato disciplína výrazněji zapojila do diskuzí o mechanismech přeměn současné civilizace. Výše uvedené obrazy dnešní skutečnosti dovolují umístit výchovné prostředí mezi dvěma zásadními póly: mezi ten, který se mění a ten, který je stálý. První pól je efektem rozpadu dosavadních systému hodnot. Druhý pól staví na univerzálních hodnotách tradice a kultury. Jestliže první vzbuzuje obavy, strach a nedůvěru, druhý tvoří morální zásady a je nadějí pro současného člověka a celý svět. Vnímání v tomto kontextu výchovné prostředí daleko vystupuje nad klasické vzdělávací a výchovné instituce a lokální prostředí. Obrací se k „neviditelnému“ prostředí k oblasti epoch, kultur, hodnot. Vyžaduje si umění překračovat bariéry dělící lidi a vyžaduje si také umění vést dialog. Podmínkou pro to je tolerance a spravedlivý a odůvodněný společenský kompromis (Przeclawska, 1996).

2.1. Předmět sociální pedagogiky

Předmětem sociální pedagogiky dle některých autorů je zdůrazňování otázek životní pomoci. Jedná se o pomoc, kterou potřebují lidé, kteří nejsou schopni samostatně spravovat své záležitosti (Bakošová r. 2006). V tomto smyslu se sociální pedagogika zaměřuje na každodennost života jedince, na zvládání životních situací bez ohledu na věk, akcentuje ochranu jedince před rizikovými vlivy a iniciuje takové změny v sociálním prostředí, které se snaží uvádět do souladu individuální potřeby a zájmy jedince s možnostmi společnosti. Sociální pedagogika má tedy dvě základní funkce: preventivní (profylaktickou) a terapeutickou (kompenzační).

1. Oblast prevence vychází z teoretické analýzy především z těch oblastí rozvoje osobnosti, kde je dominujícím faktorem působení prostředí, tedy rodiny v různých typech lokalit, vrstevnických skupin, společenských organizací, různých hnutí a pod. Na základě této analýzy lze navrhnout určité pedagogické zásahy, které budou přispívat k neutralizaci ohrožujících činitelů.

2. Druhou oblastí zájmů je sociálně – pedagogická kompenzace, terapie, která se zabývá působením na výchovu (převýchovu) člověka. Jde o specifické přístupy k lidem, kteří jsou z hlediska fungování společnosti vážným problémem jako jsou trestanci, nepřizpůsobiví nebo jinak deviantně jednající jedinci, ale také k osobám nějak společensky znevýhodněným, jako jsou nezaměstnaní, zdravotně postižení, sociálně

slabí a podobně. Tyto problémy se řeší v nápravných zařízeních, výchovných ústavech, léčebnách apod., ale také formou náhradní rodinné výchovy. Kompenzační činnost probíhá v propojení z dalšími disciplínami (psychoterapie, sociální práce, etopedie), nejdůležitější ovšem je pedagogický akcent (Kraus, 2008).

2.2. Předmět sociální pedagogiky v Polsku

Sociální pedagogika je uznávaným teoretickým proudem mezi ostatními rozvíjejícími se oblastmi pedagogiky ve 20.století. Dívajíc se na centra systému pedagogických věd, sociální pedagogika je charakterizována veškerými zvláštnostmi, které se přisuzují pedagogice jako vědě o výchově. Sociální pedagogové zdůrazňují především metodologickou rovinu pedagogických výzkumů (empirických a teoretických). V polské tradici myšlenky sociální pedagogiky (H.Radlinská, Alice Salomon) a projektování konkrétních činností byly zdůrazněny nejdůležitější charakteristiky pedagogických procesů, a to: diagnostika podmínek a společenských sil v prostředí a předvídání jejich důsledků a racionalizace výsledků.

Sociální pedagogika se soustřeďuje na problematiku výchovných procesů v sociálním prostředí a na analýze podmínek, které umožňují uspokojování potřeb člověka (lidských skupin) v různých etapách jeho života a v různorodých životních situacích (v práci, studiu, volném čase, místě bydliště, rodině a jiných oblastech lidské činnosti). Z těchto důvodů se sociální pedagogika koncentruje na oblasti života jednotlivců nebo skupin a na institucích, které ve společnosti realizují výchovné úkoly. Výchovný proces a jeho dopady v tomto pojetí můžeme znázornit v různých rovinách lidské aktivity (jednotlivců i skupin).

1. Jsou to důsledky vyplývající z vlivu prostředí na člověka a společenské skupiny a z aktivního nebo pasivního postoje jednotlivců nebo skupin vůči konkrétnímu prostředí ve kterém žijí.

2. Zaznamenávají se v důsledku působení různorodých sil ve společnosti, které směřují ke změnám v prostředí života. Organizování a zlepšování prostředí se má odehrávat společně s lidmi z tohoto prostředí.

3. Jejich přítomnost je vidět v důsledku složitosti a různorodosti mezi jednotlivými součástmi prostředí a chováním jednotlivců nebo společenských skupin.

Proto také důležitým výzkumným a praktickým problémem pro sociální pedagogy se stává proces integrace rozmanitých vlivů prostředí a jejich modelování.

Před sociální pedagogikou stojí dnes nové úkoly a perspektivy a také dva zásadní úkoly.

1. Provedení popisu a zhodnocení společensko výchovných postupů v prostředí, hlavně analýzou skutečných faktů.

2. Projektování společensko pedagogické, kulturní a sociální činnosti, zvláště pro vytvoření příkladů v předpokládané realitě např. funkce výchovných zařízení, kulturně vzdělávacích zařízení nebo uspořádání rodinného života.

Sociální pedagogika je jednou z disciplín pedagogických nauk, které vyrostly a stále se rozvíjejí v úzkém spojení se vznikajícími společenskými potřebami. Toto bylo v počátcích vzniku této disciplíny ve světě i v Polsku a trvá také v podmínkách budování demokratické společnosti. Sociální pedagogika prokazuje služby dětem, mládeži, dospělým. Slouží všem lidem i skupinám, kterým se snaží pomáhat v intenzifikaci šancí jejich úspěšného rozvoje a výchovy, zvláště v zanedbaném prostředí, v seberealizaci a uspokojování veškerých potřeb člověka.

Charakteristika předmětu sociální pedagogiky podle nejdůležitějších představitelů této disciplíny (Kawula, 2007).

Podle R.Wroczyńskiego je třeba si všimnout specifického charakteru práce sociální pedagogiky. Tato disciplína využívá vědecké poznatky, které jsou uplatňovány ve výchovné sociologii a sociální psychologii. Sociální pedagogika vypracovává vlastní vědecké metody. Takovou specifickou metodou pro sociální pedagogiku je metoda výzkumu prostředí pro diagnostické cíle.

Dalšími specifickými metodami výzkumu jsou: pozorování a individuální charakteristika zkoumaných jedinců. Specifickým metodologickým charakterem sociální pedagogiky je preferování výzkumných technik, díky kterým je možno provádět důkladné analýzy individuálních situací a jejich výsledků využít v rozhodování o kompenzačních a profylaktických výchovných postupech.

Podle Aleksandra Kaminského se sociální pedagogika specializuje v inspirování a analyzování výchovných procesů. A to znamená ve směru organizování, reorganizování a zlepšování prostředí. Autor zjišťuje, že výchovné prostředí je součástí celého životního prostředí člověka, tvoří je osoby, společenské skupiny a výchovné

instituce podněcující jednotlivce, skupiny dětí, mládeže, dospělých k přijímání morálních zásad a společenského chování, které odpovídají výchovnému ideálu společnosti. (Kaminski, 1978 s.19).

Podle Ewy Marynowicz Hetki osobitost sociální pedagogiky a její uplatnění v řešení současných problémů je obsažena v jejich čtyřech hlavních charakteristikách: globálnosti, dynamice, kompenzaci a ceně lidských činností - zvláště skupinových a institucionálních. (Wroczyński, 1985).

3. Koncepce sociální pedagogiky

Termín sociální pedagogika byl poprvé uveden v roce 1834 Adolfem Diesterwegem v díle *Wegweiser zur Bildung für deutsche Lehrer*. Autor si všímal složité struktury tehdejších společenských rozdílů, viděl bídu dětí rolníků a dělníků a jejich obtížnou cestu ke vzdělání a prolomení ekonomických problémů. Chtěl připravit učitele na úkoly pomoci dětem a tuto činnost nazval sociální pedagogikou.

Americký sociolog W.B. Brookover charakterizuje výchovnou sociologii jako vědeckou analýzu procesů a společenských pravidel probíhajících ve společenském výchovném systému.

Označil v sociální výchově čtyři obory :

1. místo systému výchovy ve struktuře společnosti
2. vztahy mezi žáky ve škole
3. vliv školy na chování žáka
4. škola v místní společnosti

Je třeba konstatovat, že sociální pedagogika se zabývá celou teoretickou sférou této disciplíny, i když bližší jsou jí problémy školy v prostředí než problémy výchovného systému ve struktuře společnosti. Hlavní individuální vlastností sociální pedagogiky je její praxeologický charakter. Sociální pedagogika míří nejenom k teoretickému vysvětlování výchovných procesů, ale především k racionalizaci a k rozvoji konkrétních výchovných situací.

Na základě výše uvedených skutečností je možno formulovat tezi, že specifickou vlastností sociální pedagogiky je její praxeologický aspekt, a že tato vlastnost určuje její specifické místo mezi pedagogickými naukami. Sociologie je vnímána jako teoretická disciplína. Sociologové zvláště, sociologové výchovy, se snaží rozhodnout základní směry rozvoje a fungování sociálního prostředí a také výchovného prostředí, které formuje osobnost člověka díky jeho účasti v sociální skupině. Hlavním úkolem sociální výchovy je proces socializace.

Sociální pedagogové soustřeďují svoje zájmy na problematiku role prostředí v procesu záměrné výchovné činnosti. Pro sociálního pedagoga je hlavním předmětem zájmu druh a kvalita podnětu, které působí na chovance v jeho sociálním prostředí a pedagogická analýza prostředí, která obsahuje snahu o jeho přeměnu. Sociální

pedagogika se snaží zkoumat výchovné procesy v izolaci s přihlédnutím ke složitosti k jejich podmínkám, zvláště imanentních faktorů a také různorodých vlivů působících v prostředí. V tomto požadavku se projevuje dynamický charakter sociální pedagogiky jako nauky, která formuluje zásady výchovné činnosti. U mnoha představitelů sociální pedagogiky pozorujeme reformní postoje, které se projevují v kritice současných poměrů a také v pokusech o stabilizaci norem a vzorů jako směrnic pro efektivní osvětovou a výchovnou práci. Je třeba brát rovněž v potaz specifické vlastnosti metodologie sociální pedagogiky. Sociální pedagogika, která využívá metod a technik bádání, které jsou používány ve výchovné sociologii a sociální psychologii, je nepřináší pasivně, ale dokonává nezbytnou adaptaci. Kromě toho vypracovává vlastní metody bádání adekvátní k praxeologickému charakteru této disciplíny. Specifickou metodou bádání je průzkum prostředí, který je používán především pro diagnostické účely. Dalšími specifickými metodami bádání jsou: pozorování a individuální charakteristiky zkoumaných osob. Je možno formulovat obecný názor, že specifickým metodologickým charakterem sociální pedagogiky je preferování výzkumných technik, díky kterým je možno provádět podrobnou analýzu individuálních situací a její výsledek využít jako základ k výchovnému působení. Sociální pedagogika preferuje kvalitativní výzkum a z tohoto důvodu jsou vybírány její techniky bádání.

3.1. Koncepce sociální pedagogiky v Polsku

V Polsku se objevil zájem o problematiku výchovného prostředí na přelomu 19. a 20. století. Potřeba poznávání výchovného prostředí „za školou“ byla zvláště odůvodněna. Rozvoj sítí okruhu sebevzdělávání a různých osvětových iniciativ – kompenzujících neexistující systém osvěty a výchovy – vzbuzoval reflexe na výchovná témata a na hledání nových řešení.

Nové tendence evropských pedagogických myšlenek se objevily ve tvorbě jednoho z neoriginálnějších polských pedagogů – Stanislava Karpowicze. Autor se snaží odvrhnout dosavadní libovůli v interpretaci výchovných jevů a snaží se stvořit nauku o výchově – čili pedagogiku. Velkým přínosem pro rozvoj soc.pedagogiky v Polsku byl Ludvik Krzywicki (1859-1941). Bezprostřední angažovaností do společenského a kulturního života měl vliv na mnoho odvětví života. Zvláště za hodně

mu vděčí obor osvěty a výchovy. Krzywicki formuloval vzor osobnosti mladého člověka v knížce *Takimi będą drogi wasze* a také pravidla systému osvěty v díle *System wykształcenia i o wykształceniu ogólnym*. Ukázal mládeži morální příkaz neustálého zdokonalování se a sebevzdělávání jako jedinou cestu k vytvoření cenné tvůrčí osobnosti a na důležitost výstavby systému osvěty v takové struktuře, která by umožňovala jednotlivci účast v kulturním životě. Krzywicki se stal předchůdcem koncepce celoživotního vzdělávání, čímž předběhl cca o 20 let známé požadavky v anglosaských zemích – pod jménem *lifelong education*. Autor otevírá novou oblast pro výchovnou teorii a praxi vztahující se na problematiku dalšího (mimoškolního) vzdělávání a účast na kultuře.

V období tzv. *Drugiej Rzeczypospolitej*“ byl jedním z hlavních představitelů sociální pedagogiky Kazimierz Kornilowicz . Rozvíjel koncepci výchovy jako „pomoci v tvořivosti“, čili rozvoje tvůrčích schopností a seberealizace mládeže. Rozlišoval dva směry rozšiřování kultury:

- 1) rozšiřování kulturních výsledků
- 2) obohacování těchto výsledků tvůrčí aktivitou, kterou je možno rozvíjet na každém stupni vzdělání.

V dnešní době se svéráznost sociální pedagogiky a její způsobilost pro sociální práci projevuje ve čtyřech charakteristikách, které můžeme označit jako nejdůležitější hledisko sociální pedagogiky. Jsou to: globálnost, dynamičnost, kompenzace a hodnocení.

Globálnost se projevuje v tom, že sociální pedagogika využívá výsledků jiných nauk, uskutečňuje znalosti o člověku. Znamená to zájem o „celého“ člověka s přihlédnutím k všem vlivům, tzn. vlivu existenčních podmínek a kulturního prostředí na člověka v různých fázích jeho života, vlivu lidí na zajištění existence hodnot. Globálnost znamená přihlédnutí jak k individuálním, tak i hromadným záležitostem.

Dynamičnost se projevuje aktivním hledáním poměrů k realitě. Sociální pedagogiku zajímá nejen popis výchovné aktivity v určeném období a prostoru, ale také její průběh a způsoby. Základní pojmovou kategorií je přestavba prostředí lidskými silami ve jménu ideálů.

Kompenzace (podle Heleny Radlinské) je hlavním úkolem sociální pedagogiky. Je chápána jako vědomé doplňování procesů sociální a biologické selekce, ustanovuje dobré zdůvodnění pro ujímání se činností, které vyrovnávají individuální a společenské nedostatky. Je důležité při této příležitosti vzpomenout, že v době formulování základu

polské sociální pedagogiky převládá v Evropě a USA adaptační model sociální práce, který přijímal deterministické hledisko prostředí, ve kterém se sociální práce omezovala na pomoc k adaptaci na prostředí. Helena Radlinská udělala z polské sociální pedagogiky specifickou disciplínu v mezinárodním prostředí pracovníků sociální práce.

Charakteristikou sociální pedagogiky je **normativnost a hodnocení**. V polské sociální pedagogice se normativnost zkoumá ve dvou rozmezích: za prvé jako konečný cíl přetváření prostředí, za druhé jako odůvodnění pro konstruování různorodých nástrojů hodnocení, které jsou pro sociálního pracovníka nezbytné v jeho každodenní práci. Tato charakteristika sociální pedagogiky je nejdůležitější a zároveň nejvíce kontroverzní, ale nejlépe definuje výchovný přístup k sociální práci a vzdělávání.

Sociální pedagogika, pojmajíc univerzální hodnoty, zřetelně a důsledně formuluje své axiologické základy. Tvoří ji následující kategorie hodnot: člověk, národ, výchova, tvořivost, vůle, tolerance, zodpovědnost. Výše uvedený katalog hodnot se vztahuje nejen k předmětu zájmu lidského snažení, ale také k povinnostem týkajícím se společenských činností. V teorii sociální pedagogiky se právě hodnocení ukazuje jako zásadní element veškeré aktivity. Právě hodnocení je chápáno jako získaná kompetence v procesu vzdělávání, je nakloněna konaným výběrům, jejich správnosti a adekvátnosti.

Sociální práce, je chápána jako společenská činnost, potřebuje vysokou kvalifikaci v této oblasti proto, že se převážně týká jiné osoby, její situace a prostředí. Váže se s velkou zodpovědností za vykonané skutky. Výše uvedené názory na téma sociální práce nám ukazují, že není správné omezování oblastí sociální práce v kategoriích sociální péče a podobně je nesprávně stavět rovnítko mezi pojmy společenská práce a sociální práce.

Určování relací mezi sociální pedagogikou a sociální prací se stává problémem proto, že pojem sociální práce byl „importován“ a je mimo teoretický systém sociální pedagogiky. Analýza, která byla prováděna v tomto oboru opravňuje k zacházení se sociální prací jako s jednou z funkcí sociální pedagogiky, ponechávajíc otevřenou tuto oblast společenské činnosti otevřenou pro jiné vědní disciplíny. Sociální pedagogika nejenom ukazuje na sociálně pedagogické otázky sociální práce chápané jako společenskou činnost, ale především objasňuje mechanismy, které jsou nakloněny projektování změn a přetváření prostředí. V tomto smyslu se vyznačuje její vzdělávací rozměr a vzdělávací přístup k sociální práci. Samotná sociální pedagogika může být jednou z disciplín pokračujících v teoretických základech tohoto prostoru společenského působení, které jsou nazývány sociální prací. Zároveň je také dobrým

pojítkem mezi souborem nauk o výchově a nauk o kultuře a společnosti (Wroczyński,1985).

3.2. Sociální pedagogika jako předmět studia

Sociální pedagogika studuje edukační význam jednotlivých elementů struktury prostředí. V dnešní době je důležitý a potřebný pohled na prostředí z hlediska lokálního a globálního. Tady na křižovatce obou perspektiv se objevují nové teoretické, metodologické a metodické problémy. Jejich řešení je závazkem sociální pedagogiky. Není to jednoduchý úkol. Sloučení obou perspektiv záleží na pohledu vzájemných svazků, které vznikají mezi lokálním prostředím a širším světem. V prvním případě jde o poznávání výchovných vlivů místního prostředí (mikrosystém), ve druhém o výzkum zespolečenštění probíhajícího na základě působení státu a jeho institucí (makrosystém). Spojitost mezi těmito dvěma systémy má rozhodující význam pro demokracii.

V době zlomů se rodí otázky na místo a podobu vědeckých disciplín, na jejich úlohu pro řešení skupinových problémů, lokálních i jednotlivců. Mezi otázkami které se dávají sociálním pedagogům - otázky na XXI věk - je otázka vzdělávání adeptů této disciplíny. Ve Spojených státech a v Německu byli sociální pracovníci připravováni už na začátku XX. století a vysokoškolsky vzdělávání byli již ve 20. letech minulého století. V Polsku za vzdělávání prvních pracovníků vděčíme pí. Radlinské (Studium Pracy Społeczno – Oświatowej i Sekcji Pracy Społeczno Oświatowej Wydziału Pedagogicznego (vznik v roce 1925) a Katedrze Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego. Předmět vysokoškolského studia nazývaný se sociální pedagogika je právem součástí vzdělání pedagogů různých vědeckých specializací. Od krátkého času se v Polsku vzdělávají studenti přímo této specializace. Vyplývá to ze tří důvodů:

1. Nahromadění se podrobného materiálů pro výzkum zvláště v období posledních 30 let a také zkvalitnění metodologie této disciplíny.
2. Ze specificky chápaných podmínek výchovného procesu.
3. Z teoretických předpokladů sociální pedagogiky vyplývají také určité praktické reperkuse (ohlas politických otřesů).

Jako představitelé této disciplíny také sociální pedagogové stavějí své úkoly ve vzájemném svazku teorie, cílů a metod jejich dosahování. Podle nových zahraničních i

domácích pramenů je to specifická pracovní činnost, která si klade za cíl lepší vzájemnou adaptaci osob, rodin, skupin a životních prostředí. Je to také rozvíjení a uspokojování jejich rozvojových potřeb, hlavně udělováním pomoci, opatrovnictvím a aktivizací potenciálních možností jednotlivců a skupin. Badatelské a praktické úkoly sociální pedagogiky se soustřeďují na problematiku podmiňující procesy výchovy a analýzy podmínek umožňujících uspokojování rozvojových potřeb člověka (skupin lidí) v různých fázích jejich života, různých životních situacích : v práci, ve vzdělávání, ve volném čase, v místě bydliště, v rodině, ve skupině vrstevníků, kulturního dění a jiných formách společenské aktivity od dětství do pozdního stáří. Z těchto důvodů ukazování studentům sociální pedagogiky všech zvláštností této problematiky má především přispívat k formování správných společensko– výchovných postojů nepostradatelných v práci sociálního pedagoga (J. Zebrowski, 1991, s.125-128). Je důležité dát studentům vědomosti důležité pro pochopení základních, hlavně současných problémů a hodnot vyplývajících z dosavadních výsledků práce této pedagogické disciplíny. Jsou to následující záležitosti:

1. Poukazování činitelů původu i etap rozvoje sociální pedagogiky v Polsku i ve světě.
2. Poznávání struktury výchovných procesů, zvláště v podmínkách intenzivních společensko ekonomických změn v Polsku a ve světě.
3. Seznámení se s výchovným prostředím jako jedním z důležitých činitelů rozvoje a výchovy člověka.
4. Seznámení z různými formami a možnostmi rozvoje aktivit člověka v různých fázích života s účastí v kultuře, aktivním využití volného času, práci společenských organizací, v soustavném vzdělávání.
5. Přivlastnění si teoretických zásad a poznání příkladů praktické realizace a koncepce integrující ošetrovatelstvo – výchovné působení a kulturní prostředí a jejich vzájemná působnost.
6. Udělat si u studentů mínění, že fungování aktuálního vzdělávacího, osvětově – výchovného a sociálního systému jsou ve velké míře podmíněny obecnými jevy a společensko – kulturními a politickými procesy a také kvalitou působnosti pocházejících z různých společenských skupin, prostředí, organizací, institucí, ve kterých se projevuje výchovné působení o charakteru přímém (n.p. kulturní domy), nepřímém (televize), společenském (sportovní kluby) a přirozeném (skupiny vrstevníků a zvláště rodina).

7. Ukázání nových výzev, oblastí a úkolů a místa sociální pedagogiky v globální perspektivě světa, jednotící se Evropy a v pokračujícím systému transformace v Polsku.

V současné době se sociální pedagogika vyučuje na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach, Uniwersytecie Gdańskim, UMK v Toruni, UAM v Poznani, Uniwersytecie Łódzkim, Uniwersytecie Warszawskim, Uniwersytecie Warmińsko Mazurskim, Akademii Bydgoskiej, WSP v Częstochowie a dalších.

Důvody vzniku těchto univerzit vyplývají z následujících potřeb:

1. Ze zvláštností didakticko – vzdělávacích potřeb pracovníků. V těchto prostředích je více než dvacetiletá tradice ve vzdělávání absolventů sociálně pečovatelské a kulturně osvětové práce.
2. Z rodících se nových společenských potřeb, které vznikají z civilizačních proměn a transformace politického zřízení. Vytváří to potřebu změny profilu vzdělávání také ve směru pedagogickém. Vytvářejí se nové možnosti zaměstnávání absolventů, vznikají nové specializace. Pro absolventy studia tradiční pečovatelské pedagogiky to jsou omezená pracovní místa. Naproti tomu dynamicky narůstají společenské jevy, které vyžadují zahájení sociálních, profylaktických a resociálních činností. V mnoha západních státech se vzdělává na vysokých školách studenty, kteří mají specializaci „sociální pracovník“ a tato profese je právně ustálená a má své názvy: „social worker“, „travailleur social“, „social Arbiter“. Klasicky vzdělaný pedagog není připraven řešit mimoškolní problémy, problémy v prostředí, deviační problémy a jiné. Jako příklad je možno uvést také problémy, které je třeba vidět, poznat a starat se je vyřešit sociálními, pedagogickými a psychologickými prostředky:
 - sociální, kulturní a výchovné podmínky v nezaměstnaných rodinách, možnosti právní, pedagogické a ekonomické pomoci
 - bezdomovec a jeho rodina - příčiny, rozsah jevu (osamocení, odvrhnutí)
 - jevy sociálních rozvrstvení dětí a mládeže a jejich rodin (možnosti sociální a pedagogické pomoci)
 - permanentní pocit osamocení a ohrožení a pocit rovnosti a společenské spravedlnosti
3. Sociální pedagogika vytváří teoretický základ pro pečovatelskou a sociální práci a také pro účast v kultuře a socioterapii. Proto vzdělávání v tomto oboru bude mít

nejenom charakter technický, ale především teoreticko – metodický. V tomto duchu byl vytvořen vzdělávací plán pro specializaci „sociální pedagogika“ a také program výuky jednotlivých předmětů a forem výuky.

4. Tuto specializaci ve velké míře akceptují studenti. Dosavadní specializace pečovatelsko – sociální pedagogika byla pro ně málo atraktivní a riziková pro uplatnění v tomto oboru. Na jaře roku 1994 a 1995 se v Gdaňsku přihlásilo na studium sociální pedagogiky 97 studentů z celkového počtu 215, a na dálkové studium se přihlásilo 49 studentů z celkového množství 80.

Budoucí absolventi tohoto oboru mohou počítat s pracovními místy ve svých regionech a nejbližším okolí. Podle výkazu zpracovaného Wojewódzkim Zespołem Pracy Społecznej v Gdaňsku na území Gdaňského vojvodství pracovalo 90 středisek sociální pomoci. Jsou to mezi jinými domovy sociální pomoci, starobince, protidrogová centra, nadace, atd. Otázka sociální pomoci se váže s otázkou sociální technologie, kterou se rozumí uplatnění nauk o člověku, kultuře, životních podmínkách a zdraví jednotlivců a lidských skupin. Jde také o výběr a realizaci pracovních metod a metod kontaktu s člověkem (zvláště s člověkem invalidním, osamoceným). Výše uvedené důvody vedou k tomu, že pro výkon povolání sociálního pedagoga je zapotřebí přípravy těchto pracovníků na vysokých školách. Na současné úrovni civilizačního rozvoje nemohou být tyto úkoly ponechány přirozenému vývoji nebo působení amatérů a různých dobrovolných pomocníků.

Studium sociální pedagogiky zahrnuje skupinu předmětů, které jsou v plánu studia ve 3., 4. a 5. ročníku. Jsou to mezi jinými: pečovatelská pedagogika, gerontologie, problémy sociální medicíny, pracovní právo, teorie a praxe kulturně – osvětové práce, metodika pečovatelské a kulturní práce, politika a sociální praktika státu, společenská komunikace. Jsou v plánu také studia, které si student vybírá sám, a kterých cílem bude formování sociálních a pedagogických schopností. Jejich cílem je příprava absolventů této disciplíny na budoucí povolání, tj. kulturní, pečovatelsko výchovné, sociální práce v kontextu k jednotlivcům, skupinám, institucím a prostředí jako celku. Proto se předvídá důležitá úloha pedagogických praktik, které vyplývají ze studia sociální pedagogiky. Důležitou součástí jsou také odborné praxe studentů v pečovatelských zařízeních a kulturně osvětových jednotkách. Předpokládají se také měsíční nebo dvoutýdenní studijní cesty do evropských západních států. Teoretická a

praktická specializace se projevuje především v magisterské práci absolventa studia (Kawula, 2007).

4. Uplatnění sociální pedagogiky v Polsku

Dnešní doba označovaná jako postmoderní přinesla výrazné změny. Naše společnost je nebyvalé pluralitní, sociálně diferencovaná a individualizovaná. V tomto světě není jednoduché se orientovat a zvládat přizpůsobení se zvyšujícím se nárokům a požadavkům, a proto je mnoho těch, kteří selhávají. Tímto způsobem narůstá velký počet lidí, kteří se ocitají v tísní a tímto taky vzrůstá potřeba pomoci a pomáhajících profesí. Ve své práci bych chtěl upozornit na čtyři okruhy problémů, ve kterých má sociální pedagogika největší uplatnění. Jsou to problémy dětí a mládeže, problémy rodiny, problémy lidí bez domova a lidí žijících v bídě, problémy starých lidí.

4.1. Problematika současného ohrožení rozvoje dětí a mládeže

V této kapitole bych se chtěl věnovat problémům polské mládeže a poukázat na fenomén agresivního chování mladých fanoušků na stadionech, problémům různých sekt a důvodům, proč v nich mnoho mladých lidí nachází útočiště, problémům dětí, které bída a problémy v rodinách vyhnaly na ulici.

Agresivní chování sportovních fanoušků a pedagogická profylaxe

Fandění je formou účasti společnosti v mnoha událostech, hlavně sportovních. Je to neoddělitelný element kultury, zvláště ve druhé polovině 20. století. Organizované nebo spontánní fandění, sportovní doping, dělá ze sportovního soutěžení velice zajímavou podívanou, poskytuje mnoho estetických a společenských zážitků, které dávají v končeném pojetí pocit emocionální satisfakce. V dnešní době je smysl takového fandění daleký od skutečnosti. Během posledních dvou desetiletí, zvláště na fotbalových stadionech – nejdříve na některých evropských stadionech a nyní v Polsku, jsme svědky brutálního násilí před, během i po skončení sportovních zápasů. Tento velký společenský problém nebyl v Polsku náležitě řešen. V současnosti státní orgány a také organizace a sportovní svazy pracují neuroticky, na zásadě „hašení požáru“. Výrazně se narušil společenský řád, rozšířila se oblast individuální a společenské patologie. Z mezilidských vztahů se ztrácí pojem blízký člověk a zůstává rival, sok,

kterého je třeba porazit. Tvoří se mentalita „buldozéra“, která osvobozuje mladého člověka od odpovědnosti za své skutky a tvoří a omlouvá klíma agrese.

Můžeme uvést příklad, kdy v Polsku v roce 1998 během zápasu Wisły Kraków s italským klubem byl nožem raněn italský fotbalista a polský klub byl na 5 let vyloučen z mezinárodních utkání.

Sportovní utkání tvoří specifický model poměrů, které se utvářejí mezi lidmi. Vzniká velmi zajímavá situace, ve které skupina lidí (sportovců) vykonává jistou činnost a je s velkým nasazením a zájmem sledována jinými lidmi (diváky). Tyto diváky dělíme na tři základní skupiny:

1. Skupina „konsumentů“ – jsou to „praví“ diváci, pro které výsledek v zásadě není důležitý, slouží heslu „lepší vyhrává“.
2. Skupina „fandů“ – tito fandové se úzce identifikují se svými hráči – počítá se pro ně jenom to, aby „moji“ vyhráli. S úspěchem svého družstva zacházejí jako s vlastním vítězstvím, neúspěch berou jako vlastní porážku.
3. Skupina tzv. „hools“ – pro tuto skupinu nemá význam vlastní hra ani její výsledek. Motivem jejich působení je chuť uspokojit své potřeby pomocí silných zážitků. Tato skupina tvoří klientelu veškerého společenského dění, kde vzniká riziko srážek a nebezpečí. Tam, kde se objeví policie, tam se objevují i „hools“.

Vzniká otázka jak omezovat jejich agresi, co může v tomto směru navrhnout psychologie a sociální pedagogika. Lze říci, že může doporučit změnu existenčních podmínek mladých pokolení, aby ve společenských kontaktech a osobním životě bylo co nejmíň příležitostí k agresivnímu chování. Může navrhnout vzdělávací programy, kterých výsledkem bude proměna mentality mladých, která povede k „usmiřování s jinými“ a ukazování hodnot a vzorů, že současný svět se neuzavírá jenom ve fotbalu a techno hudbě. Je to také dávání reálných šancí na realizaci tužeb, aspirací, nadějí i potřebných profesních kompetencí ve svém státě a v místě bydliště.

Co se týká prostředků a způsobů zamezování a snižování agresivního chování – je tady několik metod. Jednou z nich je sublimace válečných instinktů, které se skrývají v povaze každého člověka, uplatňujíc zásadu katharsis. Je to pojem, který ukazuje možnosti uvolňování nahromaděné energie takovým způsobem jako je:

- fyzická námaha (práce na zahrádce, ruční praní, horolezectví, plavání, jízda na kole)

- pozorování chování agresivních lidí (např. boxerské zápasy a jiné kontaktní sporty)
- připustit si své vlastní agresivní chování (např. lovy se zbraní v ruce, hazardní hry automobilové závody, některé brutální sportovní hry atd.).

S tímto posledním způsobem je nejvíc problémů. Pro dosažení svého cíle je možno protivníkovi zlomit nohu, nebo ho jinak zranit atd.

Uplatňujíc zásadu „katharsisi“ může uklidnit napětí, ale úplně neodnaučíme jednotlivce od provádění aktů násilí na jiných lidech. Je tady otázka, jak tuto situaci řešit.

Některé odborné časopisy uvádějí např. pravidlo:

- uvolnění emocí (svůj vztek probírám s blízkou osobou a on pomine)
- odprošení
- modelování neagresivního chování ve skupině v ranném dětství
- trénink komunikačních kompetencí s jednotlivcem nebo skupinou
- ovládnutí strategie řešení problémů
- rozvíjení empatií v mezilidských vztazích a vyhýbání se dehumanizaci a s ní svázaného negativního hodnocení člověka

Subkultury a sekty v životě mladého člověka

Podle „Raportu o Sytuacji Młodzieży w Polsce“ z roku 1992 kolem 50% populace mezi 16. a 20. rokem života je netečných k zdokonalování vlastního života nebo společnosti. Naproti tomu mládež, která deklaruje svoji příslušnost k subkulturní skupině tvoří 5 až 8 % celé populace. Problém subkulturních skupin a sekt se v poslední době objevuje stále častěji. Charakter sekt rozhoduje často o tom, že je více mládeže, která se hlásí k různým skupinám ve městě než na vesnici. Jak v Polsku, tak i na západě, základní rozlišující vlastností subkulturních skupin je oblečení, preference, hudba a také používání omamných látek. Toto všechno určuje „charakter“ skupiny. Každá ze skupin má vlastní oblíbené hudební skupiny, spojuje je určitá ideologie a názory. Nejčastěji se v Polsku vyskytují následující subkulturní skupiny:

1. Punkové a anarchisté - jsou přesvědčení, že politici chtějí omezovat jejich svobody. Myslí si, že Polsku hrozí klerikarizace a popírání občasných svobod, dokonce

těch, jaké měli Poláci za vlády komunistů. Podle jejich mínění je třeba politické problémy řešit na ulici, což dokládají mnohé demonstrace před sídlem prezidenta a parlamentu, které se často stávají velmi drastické.

2. Rastafariani (Rastas) - jsou to fanoušci hudby reggae. Polští rastas jsou přesvědčeni, že rastafarianismus je především ideologií, která jim dovoluje najít vlastní životní cestu. Často se v jejich vyjádřeních objevují názvy jako Babylón, Antikrist, I-toll, které mají klíčový význam v jejich ideologii. Nezúčastňují se společenského života, protože jsou přesvědčeni, že svět Babylónu se nedá reformovat a spěje k zániku. Aby se ubránili, je třeba dbát o vnitřní harmonii a žít v souladu s přírodou. Proto jsou často vegetariány. Na vesnicích zakládají malé zahrádky a pěstují v nich zeleninu a marihuanu.

3. Skupiny hipis - svým vzhledem a názory připomínají mládež 60. let. Je těžko zjistit, jaké názory dnešní členové „hipis“ mají, protože jejich aktivity se omezují především na putování po Polsku a společné účasti na hudebních festivalech.

4. Skinheadi - obdobně jako jiné subkulturní skupiny, nejsou ve svých názorech jednotní. Je možno mezi nimi několik podskupin. Například „národovci“ obviňují za současný stav Němce a Židy. I přesto, že Němce nenávidí, mají před nimi respekt. Jsou to antisemité. Skinheadi se domnívají, že Polsko se musí očistit od všech cizinců, tj. Židů, Rumunů, Rusů, Arabů, Ukrajinců a černochů.

5. Rapeři - zpívají o svých problémech - jejich názory se v podstatě neliší od panků a rastas.

Jinou úlohu mají sekty, které soustřeďují izolované skupiny osob, a které negují všeobecně uznávané hodnoty, prostředky a normy řízení. Jedním z nejdůležitějších důvodů zakládání sekt je „hlad“ po víře. Vyskytuje se víra ve stvořitele, božstvo, Boha a Satana. Satanismus ctí Satana jako pozitivní pravidlo kosmu.

Můžeme říct, že kromě lidí, kteří své psychické potřeby uspokojují v místních kostelích, existují lidé, kteří svůj „hlad“ po víře uspokojují svou účastí v sektách. Jsou přesvědčeni, že pouze sekta jim dává pocit opory, solidarity a soudržnosti. Nejsou to skupiny demokratické, ale autokratické, co má vliv na to, že mladí lidé, kteří dostávají rozhřešení z agresivního chování, sexuálních deviací, sadizmu a anarchizmu – se často stávají členy těchto sekt.

Sociální pedagogika si stále častěji klade otázku, jak zamezit tvorbě skupin tohoto druhu, jak bránit děti před těmito jevy. Proto je tak důležitým problémem

výchova v rodinném kruhu i výchova mimo něj. Je důležité pamatovat na to, že nestačí jenom obracet pozornost na děti, vzorně se o ně starat, protože jestli nebudou uspokojeny jejich silné potřeby – sekty budou pro ně atraktivní a žádané. Sekty a různé skupiny jsou projevem ostré kritiky mládeže nasměrované proti institucionalizaci našeho života – v tom také vzdělávacího systému. Členství mladých v těchto skupinách a sektách se stává příčinou mnoha životní tragédií. Jsou druhem pastí na jednoduchý životní styl a způsob existence. Tyto skupiny nepřitahují jenom tzv. duševně prázdnou mládež, ale také citlivou, jejíž potřeby (nejčastěji náboženské a společenské) nejsou náležitě oceněny a uspokojeny ani rodiči ani školu ani kostelem.

4.2. Děti ulice

Životní osudy dětí se utvářejí v konkrétní rodině, v nejbližším okolí i v další společnosti. Vliv na životní zkušenosti dětí a jejich existenci má také historické, politické a kulturní prostředí. Průběh jejich života ovlivňují různé situace a události. Nejdůležitější význam v životě dětí mají rodiče. Od jejich existenčních podmínek, vzdělání, rozhodnutí, výběru životního stylu, vzoru chování záleží úroveň uspokojování potřeb dětí, jejich růst a rozvoj. V dnešní době se hospodářské, společenské a kulturní změny projevují v životě současné rodiny. Kromě rozvoje a pokroku se v obrovském tempu odhaluje ohrožení člověka. Spolu s civilizačními vymoženostmi se rozvíjejí i různorodé patologické jevy společenského života, jako jsou kriminalita, agrese, násilí, oslabení rodinných a sousedských vztahů, bída a chudoba nebo nárůst užívání drog. Mnoho polských rodin si neumí poradit se všemi důsledky probíhajících ekonomických a politických změn a to způsobuje vznik chudoby a deviantního chování. Chudí stále více chudnou a bohatí jsou stále více bohatí. V důsledku těchto změn se mnoha rodinám nedaří zapojit do systému změn, zůstávají „pozadu“ a podléhají procesu vyloučení a to v důsledku podmiňuje osud a životní existenci dětí. Existují oběti rostoucího blahobytu, neschopní společenského vzestupu, kteří se nemohou najít ve světě, kterým prochází zrychlená transformace. Mezi takové neschopné patří specifická a stále větší skupina mladých lidí, kterým se říká „děti ulice“. Tento společenský jev je známý už více než sto let, ale ve své nynější podobě z důvodu stupně intenzity, rozměrů a destrukce pro individuální a společenský rozvoj dětí je jedním z největších problémů ve světovém měřítku. Výchovné a opatrovnické funkce rodiny přebírá ulice, dvorek nebo jiná místa,

ve který děti nekontrolovatelně tráví veškerý svůj volný čas. Tady se vytvářejí jejich poznávací schopnosti, jejich světový názor, vztah k jiným lidem a způsob jak žít vlastní život.

Můžeme zde uvést několik typů situací, kdy se děti ocitnou na ulici:

1. Děti pocházející z problematických rodin, které jim nezajišťují pocit bezpečí, lásky emočních vazeb, které se vychovávají v alkoholickém prostředí, jsou hladové a jsou terčem agrese a násilí ze strany nejbližších osob.

2. Děti, které jsou odvrhnuté rodinou proto, poněvadž nesplňují jejich očekávání. Rodiče nemají na ně čas. Proto hledají možnosti seberealizace mimo domov, nejčastěji na ulici.

3. Děti, které mají problémy ve škole, jsou méně inteligentní než jejich vrstevníci, chovají se agresivně a stávají se dětmi ulice kvůli negativní eliminaci ze školního prostředí a vrstevníků.

4. Děti trpící bídou a chudobou, pro které je ulice pracovním místem, místem získávání jídla, peněz a místem úkrytu.

5. Děti které mají rády nezávislost, mají tulácké sklony a nechtějí podléhat žádným příkazům a zákazům.

Výše uvedené příklady ukazují, že důvody, proč děti zůstávají na ulici, jsou různé. Všechny děti vychované na ulici tvoří rizikovou skupinu a jsou potencionálně ohroženy. Chybějící kontrola, absence vzorů chování, které si odnášíme z rodinného domu, touha vyrovnat se starším kamarádům nebo nuda neumožňují dostatečně rozlišit dobro a zlo.

Chtěl bych se pozastavit u problému č. 4. – děti trpící bídou a chudobou. Změna společenského zřízení v Polsku a navazující na ni společensko ekonomické procesy měly obrovský dopad na pracovní trh a materiální pomníky společnosti. Hospodářská transformace přinesla do Polska po 60 letech nezaměstnanost. Z enkláv bídy ve druhé republice se tvoří osudy lidí žijících ve třetí republice. Ti první sloužili v sanačních majetcích, ti druzí hledají sezónní práce u majitelů pozemků, majitelů dávných PGRů (JZD). Práce dětí je vzrůstajícím elementem životní strategie rodin žijících v nouzi. Děti ve městě také pracují, mají ale větší možnosti výdělků: myjí auta, žebrají, sbírají papír, láhve atd.

V roce 2000 bylo v Polsku víc jak tři milióny lidí bez práce, což činilo 16,7 % práceschopného obyvatelstva. Nejvíce nezaměstnaných je v severním

a severovýchodním regionu Polska – tj.tam, kde byly PGRy. Dlouhotrvající nezaměstnanost způsobuje rychlou ekonomickou degradaci jednotlivce a rodiny. Udává se, že v roce 1993 bylo v Polsku 9,8 miliónů chudých, co činí nárůst o 7,7 miliónů ve srovnání s rokem 1988. Podle výzkumu GUS týkajícího se životních podmínek a zdravotního stavu dětí a mládeže, který byl realizován v roce 1998, bylo zjištěno, že 7% dětí a mládeže žije v nejchudší skupině, ve které rodiče nemají peníze na nákup nejlevnějšího jídla a ošacení, 48% dětí nemělo vlastní pokoj, 12 % nemělo vlastní postel a 33 % žilo v domech bez základních hygienických zařízení. Materiální podmínky rodiny jsou horší na vesnici než ve městě.

Odlišnost dětí vyrůstajících v chudobě se projevuje také v tom, že mají problémy ve škole. Jsou označovány nejen jako „špinavé“, ale také jako „hloupé“ a „nevyvinuté“. Škola se zbavuje takovýchto problematických žáků a posílá je do speciálních škol, někdy i s nesouhlasem psychologů a tvrdí, že je to v jejich prospěch, protože jim ušetří stres a nezdary. V enklávách bídý si děti samy organizují svůj volný čas a organizují různé zábavy. Jsou to zábavy, které spočívají v rozbíjení oken, krádežích, devastaci parků, plotů a aj. Chybí tady infrastruktura a instituce, které by organizovaly nějaký typ činnosti.

Život v chronické bídě je velmi ohrožujícím faktorem, poněvadž bída tvoří bariéru pro individuální rozvoj člověka a omezuje jeho možnosti vývoje v budoucnu. Chudé dítě má velké šance zůstat chudým i v dospělosti. Jako ve všech prostředích, tak i v enklávách chudoby děti kopírují styl života svých rodičů. Tyto děti se hůře stravují, bydlí ve špatných podmínkách a prostředí, často mají chronické nemoci a problémy ve škole. Bez vzdělání, kvalifikace a intelektuálních aspirací nemají žádné životní perspektivy. Proto se nemůže zacházet s bídou dětí jako s problémem týkajícím se pouze jich samých, ale je třeba aby se tento problém řešil na úrovni státu. Bez pomoci zvenčí se chudé děti nikdy nedostanou z okruhu bídý.

Diagnóza problému ohrožení rozvoje dětí a mládeže

V 90. letech a začátkem 21. století byl zaznamenán v Polsku dynamický nárůst různého druhu deviací mezi dětmi a mládeží – jako jsou loupeže, vraždy, krádeže, rvačky na stadionech. Nejčastěji k těmto jevům dochází v důsledku požití alkoholu, drog nebo jiných omamných látek. Fenomén nárůstu demoralizace a kriminality

nezletilých, brutalitu a bezohlednost pachatelů pozorují také politici a sociální pracovníci. Proto bylo v roce 1998 v „Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej“ přijato usnesení k zamezení vzniku patologických jevů mezi mládeží.

Nejdůležitější závěry z různých psychologických a sociologických průzkumů prováděných v letech 1994 – 1998:

1. nastal velký nárůst alkoholizmu v různých skupinách dětí a mládeže
2. systematicky se snižoval věk, ve kterém měly děti poprvé kontakt s alkoholem
3. stále větší skupinu mezi alkoholiky tvoří nezletilí
4. zvyšuje se systematicky počet trestních činů způsobených díky vlivu alkoholu nebo drog
5. vystupuje stále obecněji kumulace patologických jevů, např. alkoholizmu, prostituce nezletilých, kriminality

Dospělo se k názoru, že polský systém profylaxe a resocializace není dobrý. Profylaktikou se zajímají různé instituce, v tom také školy psychologicko–pedagogické poradny, mládežnické poradny, centra vedené soudy (soudní kurátoři) a jiné. Tyto činnosti nejsou koordinovány a správně nasměrovány. Sociální instituce zůstávají pozadu za rychle se měnícími podmínkami společenského života.

Řešení problému ohrožení rozvoje dětí a mládeže

Odchod od systému represivně – izolačního v Polsku a začleňování do života humanistické filozofie, která dává jednotlivci právo na svobodný výběr životních hodnot, inspiruje k hledání nových řešení, mířících k omezování a zabraňování deviačního chování. Proto se v plánu reformy systému vzdělávání věnuje mnoho místa reformě systému profylaxe a péče o děti. Nejdůležitější cíle tohoto předsevzetí jsou:

1. rekonstrukce přirozené odpovědnosti za dítě, kterou mají nést rodiče, blízká a další rodina, místní společenské instituce a nejenom státní orgány
2. změna strategie zastupování rodiny osvětovými institucemi na její podporu (společenská výpomoc, výkony spravedlnosti)
3. zvýšení jakosti profylaxe a ochranných služeb, v tom zavedení nových rodinných forem ochrany a výchovy
4. rozšíření programové nabídky z oblasti profylaxe, v tom nutnosti organizace mimoškolní činnosti a poradenství pro mládež

5. omezení disparit v rozvoji ochranných sítí v místních a regionálních systémech

Základním úkolem profylaxe je psychické zdraví dětí a mládeže. Je tvořen následujícími prvky: dobrými vztahy s dospělými, pocitem bezpečí, odolností na těžké životní situace, pocitem smyslu života, orientací na celou časovou řadu – minulost, současnost a budoucnost, vírou ve vlastní schopnosti, pocitem sounáležitosti.

Profylaxe v reformovaném systému osvěty je viděna jako proces podpory rozvoje plného zdraví tím, že se umožní dětem dosáhnout potřebné pomoci v každé etapě jejich rozvoje a dosáhnout subjektivního zadostiučinění, společensky a kulturně bohatého života. Tato profylaxe má být vedena ve třech úrovních: profylaxe prvořadá, druhořadá a třetířadá. Na každé úrovni má profylaxe jiné cíle a úkoly.

1. Prvořadá profylaxe má působit na celou populaci dětí, mládeže a jejich rodin. Má jim být poskytována zdravotní, psychologická a pedagogická pomoc při řešení životních problémů. Tyto činnosti mají být poskytovány nezávisle na druhu ohrožení, kterými může být dítě v budoucnu ohroženo. Reformovaný systém vzdělávání umožní realizaci úkolů tohoto stupně profylaxe mj. díky reformě školního vzdělávání, reformě výchovy ve škole, změny v oblasti řízení a pedagogického dozoru a reformě vzdělávání a zdokonalování učitelů. Změny v oblasti školní výchovy umožní zpracování výchovných programů s účastí rodičů spolupracujících se speciálními poradci.

2. Druhořadá profylaxe má provádět diagnózu těch skupin dětí a mládeže a jejich rodin, které prožívají těžké problémy a jsou ve stavu zvýšeného rizika poruch v rozvoji a závislostí. Hlavním úkolem profylaxe na této úrovni je korigování nesprávného chování dětí a mládeže, ukazování alternativních způsobů života a tvorba správného výchovného prostředí. Těchto úkolů se má dosáhnout tímto způsobem:

- a) Zajištěním dětem a mládeži a jejich rodinám rychlé, účinné pomoci. Zvláštní důraz je kladen na rodinu s malým dítětem s narušeným vývojem od 0. do 5. roku života.
- b) Umožnění využití pomoci ve speciálních mládežnických psychologických poradnách mládeži z různých rizikových skupin, dostupnost k správnému využívání volného času, zabezpečení vhodných pracovních a životních podmínek.
- c) Organizování pěstounské péče, zkracování času pobytu v dětských domovech a jiných ústavech, které izolují děti a mládež.

3. Třetířadá profylaxe má organizovat takovou pomoc pro skupiny dětí a mládeže, které projevují deviační chování, aby bylo možné díky vhodné terapii zabrzdit negativní procesy rozvoje a umožnit těmto osobám návrat do společnosti. Na tomto úseku působení je důležitá:

- a) specifická korekce deviačního chování
- b) zamezování prohlubování deviačního chování
- c) ochrana osob, které mají přímý kontakt s deviantem

V dosavadním systému se touto skupinou mládeže zabýval resort spravedlnosti (pasťáky) a zdravotní služba (odvykací léčba, HIV/AIDS, psychiatrická pomoc).

Změna tohoto systému v rámci osvětové reformy předpokládá také:

- a) tvorbu fungujících mechanismů spolupráce mezi jednotlivými resorty zabývajícími se problémy ztroskotané mládeže
- b) tvorbu speciálních zařízení pro pomoc ztroskotané mládeže (mládežnické porady pro závislou mládež, střediska pro socioterapii)
- c) změny v oblasti resocializace dětí a mládeže mj. tak, že se výchovné ústavy promění na pracoviště, která budou spolupracovat s rodinami a místními středisky speciální pomoci (krizová centra)

K dosažení výsledků uvedených cílů jsou nezbytné legislační změny. Je třeba zavést pečovatelská a výchovná nařízení, politiku, která se zajímá o rodinné problémy, umožnění činnosti neveřejným pracovištím, zavedení konkurenčních programů výchovně – profilačních, projektů sociální podpory aj. Střediska, která se zajímají o problémy profylaxe zvláště zdůrazňují potřebu:

- a) finančního zajištění středisek, které se zabývají profylaxí
- b) rozšiřování činností ochraňujících rodinu a dítě v ranných fázích jeho vývoje
- c) rozvíjení poradenství
- d) zdokonalování kádrů podporujících rodinu a mládež v kritických obdobích
- e) tvorba krizových center
- f) rozvíjení studia rodinné pedagogiky, profylaxe, socioterapie a adoptivní péče (hlavně v oblasti studia sociální pedagogiky)

Mezi množstvím pedagogických činností se přijímá nejčastěji vysoká efektivita a ekonomičnost profylaxe ve výchovné práci. Je třeba zamezovat vzniku negativních projevů v chování a ne léčit jejich důsledky. Redakce časopisu „Świat problemów“

uveřejnila docela skeptickou sentenci: „Není možné být lhostejným vůči mravním změnám v životě mladých lidí a vůči jevům které tyto změny provázejí. Rozšiřování činností profylaxe ukazuje stále více negativních projevů a tvoří dojem, že je tato profylaxe neúčinná, chybná. Z druhé strany v dnešní době mnohem více mládeže má šanci na vědomý a aktivní výběr zdravého života než před několika léty“. Stále častěji zaznívají otázka týkající se smyslu a budoucnosti polské profylaxe.

4.3. Oblast společenského a individuálního rizika v rodině

V této oblasti bych se chtěl věnovat fungování a problémům polské rodiny, prohlubujícím se patologickým a deviačním jevům, důvodům rozvodovosti a problémům výchovy dětí v disfunkční rodině.

Poruchy ve fungování rodiny byly vždy vkomponovány ve všeobecné tvary a formy rodinného života. Mezi množstvím symptomů současných změn v rodině se zdůrazňuje především prohlubování se intenzity patologických a deviačních jevů v životě současné rodiny. V mezinárodním měřítku je možno pozorovat:

1. nárůst množství manželských konfliktů a rozvodů
2. snížení hodnoty dětí pro rodiče
3. diferenciaci norem a hodnot u jednotlivých členů rodiny
4. individualismus – formy aktivity, způsob života

Samotná otázka poruch v rodině má mnoho hledisek a nedá se vysvětlit jedním univerzálním hlediskem, například růstem konzumpčního způsobu života, oslabením duchovního života a citových vazeb nebo růstem egoistických potřeb mladých manželů (nejdřív peníze, chata, zahraniční dovolená) a potom děti a povinnosti.

Sociálního pedagoga zajímají veškeré precizní diagnózy v tomto ohledu, znalost okolností a nejčastěji vystupujících činitelů, podmiňujících deprivace stavy v životě současné rodiny.

Díky orientaci a důkladnému rozeznání nefunkčnosti vztahů v některých rodinách je možno určit stav jejich poznamenání.

Deviační a alternativní formy rodinného života

Rozvod je nejčastěji právním potvrzením dříve započatého procesu rozpadu rodiny. Tato skutečnost je příčinou nežádoucích problémů ve společnosti. Týká se rozvádějících se manželství a způsobuje pocit osobní životní porážky, pocit křivdy a negativní sebehodnocení. Největší dopad má rozpad rodiny na děti. Je jedním z nejdůležitějších důvodů vzniku poruch v jejich životě. Množství rozvodu neukazuje v plném rozsahu počet fakticky nefunkčních manželství. Určení množství disfunkčních rodin, které neposkytují dětem správné podmínky vývoje, je velmi obtížné. Pro sociálního pedagoga je důležité, zda v tomto prostoru mimo rodinné soudy existují možnosti pomoci dítěti a jeho rodině a také jakými prostředky. Z mnoha pokusů dělaných v tomto oboru vyplývá, že nejúčinnějším způsobem zamezování a mírnění důsledku rozvodu jsou psychoterapeutické a vzdělávací rozhovory s rodiči a dětmi. Tento způsob, který se spoléhá hlavně na mediaci (se soudním kurátorem, sociálním pracovníkem, pedagogem, psychologem) je efektivnější než strašení rodičů vazbou za neplacení alimentů a různými soudními rozhodnutími.

Chtěl bych poukázat i na další projevy deviace a patologie současného rodinného života.

Velmi negativně se utvářejí výchovné podmínky v neúplných rodinách, kde děti vychovávají samotné matky. Statistické, psychologické, pedagogické a sociologické výzkumy poukazují na to, že nepřítomnost otce v rodině a s tím spojená těžká finanční a výchovná situace, s velkou pravděpodobností vytváří úkazy společenského nepřizpůsobení se a kriminality mládeže.

Dalšími deviantními rodinami jsou rodiny alkoholiků a zločinců, kde se často vyskytuje týrání rodiny a neplacení alimentů.

Změny v posledních třiceti letech se týkaly hlavně pozice manželství, rozvodů, vlastnění dětí a role pohlaví. Nastalo tzv. oslabení normativního příkazu uzavírání manželství, zůstávání v manželském svazku, omezení sexuálních styků na manželství a zachovávání tradičních mužských a ženských rolí ve svazku. Narušení klasických zásad rodiny způsobilo vytvoření se nových, alternativních životních stylů. Je otázkou, jestli tyto nekonvenční alternativní svazky můžeme započítat k projevům patologie a deviace? Můžeme je započítat k otevřenému, svobodnému chování jednotlivců nebo skupin, základem kterých je přesvědčení o svobodě člověka na začátku 21. století.

Z hlediska sociálního pedagoga je důležité vidět, že v modelech alternativního rodinného života nastal posun v hodnotách, od potřeb mít děti, k sexuálním a emočním potřebám dospělých. Příkladem alternativních svazků jsou: konkubináty, bezdětná manželství z vlastní vůle, otevřená manželství, rodičovství bez partnera, homosexuální svazky a jiné. V Polsku má vznik alternativních svazků pomalejší tempo než v ostatních vyspělých státech.

Dítě v dysfunkční rodině

Ne všem dětem je dáno vyrůst v rodině, která dobře plní své funkce. Mnoho z nich žije v dysfunkčních rodinách a jejich správný vývoj je ohrožen. V těchto rodinách se správně nereaguje na pět vrozených známek: drahocennost, bezbrannost, nedokonalost, závislost a nedospělost.

1. Drahocennost dítěte v dysfunkční rodině se projevuje v tom, že se mu ukazuje jeho nižší hodnota než u ostatních členů rodiny. Dítě se může po celý život cítit horší než jiní lidé. Pocity ze své méněcennosti se mohou projevovat v arogantním chování. V dospělém životě má problémy s pocitem vlastní hodnoty.
2. Bezbrannost dítěte v dysfunkční rodině je zneužívána. Rodina je nebrání, neučí, jak se má vyhýbat zneužití a ponižování jinými. Dítě přijímá tento dysfunkční systém a stává se nadměrně bezbranné, vystavené možnosti poranění, ponížení a vykořisťování.
3. Nedokonalost dítěte v dysfunkční rodině není uznávána a chápána. Děti jsou napadány pro svoji nedokonalost a věří, že nedokonalost je něčím nenormálním. Rodiče takovýchto dětí si sami neuvědomují svou nedokonalost. Z dětí, které jsou napadány vlastními rodiči pro svoje chyby, se v dospělosti stávají perfekcionisté nebo osoby, které se bouří a nevšímají si vlastního chování, nedokáží se na sebe podívat realisticky jako normální nedokonalé osoby.
4. Nezávislost dítěte v dysfunkční rodině - rodiče místo toho, aby dítě postupně vedli k samostatnosti, se o ně nadměrně starají a nedovolují mu samostatnost a nebo napadají děti za vyjádření svých vlastní názorů a postojů nebo je ignorují. V dospělosti děti z takových rodin mají problémy s rozeznáváním a uspokojováním svých potřeb.

5. S nedospělostí dítěte v dysfunkční rodině není zacházeno normálně. Rodiče vyžadují od dětí více nebo méně dospělého chování než je v jejich věku normální. V dospělosti se děti z takových rodin stávají nadměrně dospělé nebo nedospělé a mají těžkosti ve vyjadřování svého konání a přiměřených rozhodnutí. V dysfunkční rodině dochází k různým příkořím, frustracím jak pro dospělé, tak i pro děti.

Subjektivní a objektivní faktory stálosti rodiny a manželství

Podle E. Jablonské Deptuly existují v Polsku tři faktory destabilizace rodiny:

1. změna ve strukturách činicí neaktuálním tradiční model rodiny
2. změna mentality
3. rozpad osobních hodnot v rodině díky konzumpčnímu způsobu života

Silné rodinné vazby jsou zdrojem úspěchů v rodině, jsou zárukou přetrvání různých krizových situací. Naproti tomu dezintegrace rodiny je nebezpečná nejen pro si samotnou – deviace, kriminalita, psychopatie, osamocení a sebevraždy, ale také pro společnost – nepřizpůsobivost k normám společenského života, netolerance, nenávisť a agrese vůči jiným lidem.

Podle Adama Minkiewicze je rodina biologickou a sociální strukturou, dynamickým celkem, který má uchovávat schopnosti k trvání a k rozvoji této struktury. Znamená to, že v rodině, která je ve stálém procesu proměn, mají být zachovány základní elementy určující ji jako sociální skupinu, a to jsou: stálé množství osob, společný prospěch a společný systém hodnot, pocit sounáležitosti a lojalita vůči ní. Rodina je také specifickou sociální skupinou – společenstvím. Charakteristikou vlastností tohoto společenství je silná psychická vazba. Odtud pochází termín „*communio personarum*“ – manželské, rodičovské výchovné a hospodářské společenství, ale také společenství emocionálních prožitků nedostupných mimo rodinu. Posilování rodinných svazků je nejlepším způsobem zabránění patologickým jevům nejenom v rodině ale i v místě bydliště, v pracovním prostředí, v kulturní a zdravotní sféře. Proces formování rodiny se začíná v momentě její tvorby.

Partneři vnášejí do manželství následující činitele: lásku, charakterové vlastnosti, společenské vlastnosti (původ, vzdělání, zaměstnání), systém hodnot, materiální zabezpečení. Po uzavření manželství společně vypracovávají další elementy

rodinných svazků: vzájemné pochopení, toleranci, důvěru, společné cíle, sexuální soužití a děti. Jsou to rodinné „síly“, které předvídají její stálost. Podle Ireny Kowalské jsou důležité také činitelé uvnitř rodiny tzv. subjektivní činitelé. Důležitou otázkou je postoj manželů týkající se činitelů, které podmiňují stálost manželství nebo jeho rozpad.

Rozlišujeme 11 různorodých možných determinant stálosti nebo rozpadu manželství.

Činitelé, které jsou důležité pro trvání manželství :

- vzájemná věrnost
- spoluúčast při vykonávání rodinných a domácích povinností
- úcta a vzájemné uznávání
- dobré sexuální soužití
- vzájemné pochopení a tolerance
- stejné náboženství
- společné záliby
- vlastnění dětí
- stejný společenský původ
- vhodné bytové podmínky
- dobré finanční podmínky

Činitelé, které jsou příčinou rozpadu manželství :

- alkoholismus
- nedostatek lásky v manželství
- neshoda charakteru
- agrese a používání násilí
- neúčast při vykonávání rodinných a domácích povinností
- nevěra, zrada
- špatné sexuální soužití
- nemožnost nebo nechut' mít děti
- neshoda co do počtu dětí
- neshody vyplývající ze špatných bytových podmínek
- neshody vyplývající ze špatných finančních podmínek

Činitelé, které jsou důležité pro trvání manželství jsou jak muži i ženami hodnoceny v následujícím pořadí:

1. Vzájemná věrnost je důležitá pro 95% žen a 91% mužů.
2. Úcta a vzájemné uznání je důležitá pro 90 % žen a 90 % mužů

3. Vzájemné pochopení a tolerance je důležitá pro 89 % žen a 84 % mužů
4. Vlastnění dětí je důležité pro 83 % žen a 76 % mužů
5. Spoluúčast při vykonávání rodinných a domácích povinností je důležitá pro 74 % žen a 58 % mužů
6. Vhodné bytové podmínky jsou důležité pro 58 % žen a 54% mužů
7. Dobré finanční podmínky jsou důležité pro 57 % žen a 52 % mužů

Činitelé, které se přičiňují k rozpadu manželství jsou muži i ženami hodnoceny v následujícím pořadí:

1. Agrese a používání násilí – uvádí 86 % žen a 82% mužů
2. Alkoholismus – uvádí 90% žen a 79 % mužů
3. Nevěra – uvádí 84 % mužů i žen
4. Nedostatek lásky v manželství – uvádí 74% žen a 71 % mužů
5. Neshoda charakteru – uvádí 63 % žen a 58% mužů

Ostatní činitelé jsou pro rozpad manželství méně důležité.

Destabilizačním činitelům v životě rodiny je třeba zabránit, některé vyžadují pomoc terapeutů a psychologů. V Polsku mají v této oblasti pozitivní zkušenosti.

Rodina v krizi: typologie a terapie

Faktory, které vyvolávají krizi v rodině jsou takové životní události, které způsobují změny v rodinném systému. Jejich síla se vyznačuje stupněm, v jakém ohrožují stabilitu rodiny. Důležité je to, v jakém měřítku je rodina schopna řešit problémy a různá životní rozhodnutí.

Každou rodinu charakterizuje vymezený styl, čili preferovaný druh strategie v umění si poradit. Typologie rodiny nám dovoluje vymežit ty charakteristické vlastnosti rodiny, které ji usnadňují poradit si s krizovou situací.

Můžeme rozlišit tři typy rodin: regenerační, pružný a rytmický.

I. Typologie regenerační rodiny

Tato typologie se opírá o rozměry soudržnosti a odolnosti rodiny, na kterých závisí integrace rodiny důležitá pro překonávání krizí. Soudržnost (koherence) určuje význam, jaký rodina přisuzuje akceptaci, loajalitě, důstojnosti, víře, důvěře, společným hodnotám. Odolnost (family hardiness) určuje její vnitřní trvanlivost a její pravidla, jako

je pocit ovládnutí událostí, pocit účelnosti v rozhodování a otevření se novým zkušenostem.

2. Typologie pružné rodiny

Tato typologie se opírá o rozměry spojení a pružnosti rodiny potřebných k provedení změn a udržení jednoty. Rozměr pružnosti (flexibility) se definuje jako stupeň, v jakém je rodina schopna změnit svá pravidla, své úlohy v reakci na kritické události. Pružnost znamená otevřený komunikační model, snahu o kompromis, možnost přijímání úkolů, aktivní účast v rozhodování.

3. Typologie rytmické rodiny

Tato typologie se opírá o rozměry společně stráveného času (family time and routines) a významu, jaký se tomu přisuzuje. Společné každodenní činnosti slouží k podpoře rodinných vztahů: rodiče – děti, rodina – příbuzní, manžel – manželka.

Terapeutické přístupy k poruchám v rodině. Je důležité přizpůsobit rodinnou terapii ke konkrétní rodině, která se ocitla v krizi.

Můžeme vyčlenit následující přístupy k řešení problémů disfunkčních rodin:

1. Historický přístup

V této terapii se zdůrazňuje psychodynamický a generační přístup k řešení problémů. Zdroj problémů je v generačních rodinách. Tato terapie klade důraz na objevování dlouhotrvajících rodinných konfliktů nebo konfliktů jednotlivců.

2. Strukturálně – procesní přístup

V této terapii se zdůrazňuje aktuální interakce v rodině a jejich spojení s poruchovým chováním jejich členů. Tato terapie je užitečná pro konfliktní rodiny, zajímá se základní strukturou rodiny, hierarchii moci a dlouhotrvajícími konflikty a jejich řešením.

3. Terapie, která spočívá na prožití zkušenosti

Tato terapie zvyšuje vědomí jednotlivých členů rodiny, soustředujíc se na subjektivních prožitcích a individuálním rozvoji. Patří tady terapie Gestalt a terapie, která se koncentruje na klienta. Hlavní zásadou terapie Gestalt je: „vezmi odpovědnost za svoje skutky, pocity a myšlenky“. Tato terapie je užitečná pro rodiny, ve kterých si členové neuvědomují, že sami mají nějakou poruchu.

4. Psychologicko – edukační přístup

Tato terapie pomáhá rodinám se strukturální a funkcionální poruchou, chronicky nemocnou nebo závislou osobou.

5. Intervenční přístup

Tato terapie využívá domácí návštěvu terapeuta a několik setkání v průběhu tří týdnů, během kterých se krize identifikuje, definuje a přijímá se řešení k jejímu zmírnění.

Terapie a práce s rodinou je zaměřena na zkvalitnění života, dosažení cesty k „lepšímu zítřkům“. Jde také o to, aby rodiny a společnosti, které se nacházejí v krizi, nebyly zbaveny naděje na prolomení těžkostí ke kterým dochází v jejich fungování.

4.4. Oblast agrese a násilí v transformační společnosti

V této kapitole se věnují konfliktům a společenskému napětí v transformační společnosti, které vyplývají ze společenské nerovnosti a problémů v rodině a pokouším se ukázat na možné řešení této otázky.

Politické, ekonomické a mravní změny vytvářejí nový typ společenského prostředí, kterému se jeho členové musejí přizpůsobit. Jde hlavně o přijetí zásady, že každý žije na vlastní účet. Objevují se však mechanismy, které ztěžují odchod od konfliktního, brutálního modelu řešení osobních i společenských problémů. Jsou to tzv. mechanismy společenského poznamenání, dědění a vylučování. Pro polskou transformaci je důležité, aby probíhala bez větších otřesů, proces by měl probíhat evolučně, tzn. odcházení od center hierarchického rozhodování k demokratizaci a decentralizaci. Podle této koncepce je vláda tím lepší, čím méně vládne. Jejím hlavním cílem je hlídání, aby mechanismy soužití a právní normy byly dodržovány všemi osobami ve společnosti, tvoříc nový právní stát. V opačném případě máme dočinění s tzv. izonomií, tzn. vládou nařízených práv bez akceptace společnosti. Reakcí na tyto projevy může být strach z užívání práv a svobod. Je třeba říci, že mechanismy a příčiny deviačních jevů v období transformace nejsou ještě v Polsku vědecky vysvětleny. V tomto směru je třeba vyznamenat sociologickou práci „Fenomeny społeczne końca wieku“ (Lewandowski, 1998). Co se týče kriminality nezletilých, statistiky ukazují prudký nárůst krutých a brutálních kriminálních činů. Na přelomu tisíciletí máme co do činění se skutečnými loupežemi a vraždami nebo se organizovaným zločinem a mafiemi.

Je třeba si položit otázku, odkud se bere tenhle prudký nárůst agresivity. Psychologové ho hodnotí takto: Mladí lidé, tak jako celá společnost, mají problémy rozlišit dobro a zlo. Životní příklady čerpají často z televize a jiných médií. Tam vidí krev a zabíjení. Proto také podle publicisty Piotra Pytlakowskiego je smrt pro mladé

lidi pouze pohádkou (1977). Nezletilým zločincem je nejčastěji starší žák základní školy nebo závodní školy z velkého města. V roce 1997 policie zadržela 57 tisíc nezletilých zločinců – což je dvakrát více než před deseti lety. Alkohol a drogy zvyšují kriminalitu, ale mezi 57 tisíci nezletilých bylo pouze 4,3 tisíce pod vlivem alkoholu a 237 pod vlivem drog. Nejvíce aktivní skupinou jsou tzv. „šalovci“ – fanatičtí fanoušci, kteří nosí kloubové šály, a dále skinheadi, punkové a satanisté.

Současné společenské konflikty jsou úzce spojeny s prudkou změnou systému vlastnictví a každodennost nám dává evidentní důvody pro tvorbu nátlaku a konfliktů – vlastní prospěch je základním elementem společenského života. V tomto kontextu můžeme rozlišovat tři druhy situací a konfliktů:

- neshody (vzájemné vyeliminování se skupinových cílů)
- nepřátelství a nenávisť (mezi skupinami a mezi jednotlivci)

V době transformačních procesů a prudkých revolučních změn systému nastává demoralizace života.

Je možno předpokládat, že v Polsku není doposud překročen kritický bod agresivních a kriminálních jevů, ale všichni cítí, že se k němu nebezpečně blíží. V roce 1998 bylo zaznamenáno více jak jeden milión přestupků. Činitele, které mohou učinit, že tento bod bude překročen jsou : zánik rodinných hodnot a správné výchovy v rodinném prostředí, stále více násilí v televizi a kině, více nefunkční policie, prokuratury a soudů, větší nezaměstnanost, stále slabší duchovní hodnoty a nízká úroveň vzdělávání, větší neúcta k určitému správnímu řádu, nezodpovědné chování politiků a místních činitelů.

Velký vliv na tvorbu agrese mají rodinné hodnoty, normy a morální standardy. Důležitá je také struktura rodiny. Z průzkumů je zřejmé, že mnoho zločinců je vychovááno samotnými matkami. Není známo, zda je tento jev způsoben frustrací samotných matek nebo špatnými ekonomickými podmínkami v jejich rodinách. Jednoznačně nepřítomnost otce je základním činitelem, který negativně ovlivňuje vývoj dítěte. V době dospívání se kamarádi stávají stále důležitější. Skupiny vrstevníků vytváření vlastní normy. V některých skupinách se objevuje agresivní chování – u skinheadů a punků. Z provedených průzkumů v Polsku vyplývá, že vliv skupiny vrstevníků na dítě je tím menší, čím regulérněji funguje jeho rodina a škola.

Všichni mohou bojovat proti nárůstu kriminality. Je třeba omezit stupeň agrese ve svých rodinách, v sousedských vztazích, v práci. Tyto metody jsou jistě účinnější než zavádění do právního kodexu přísnějších trestů. Místo výzev ke znovuzavedení trestu

smrti si mají politici uvědomit, proč se na polských ulicích objevilo tolik frustrovaných, brutálních a bezohledných mladých lidí. Mladý člověk, který vstupuje do zločinecké bandy nebo sekty, vyjadřuje svůj protest proti slabé pozici doma, ve škole nebo ve společnosti a projevuje se to brutálním chováním.

Je otázkou, kdo má vychovávat mládež a učit ji dobrým mravům, slušnosti a poctivostí. Má to být rodina, škola, kostel? Přispělo náboženství ke zlepšení mravů? Podle Barbary Skarki nikoliv. V Polsku má kostel mnoho možností působení na mládež, ale příliš jí nevyužívá. Rodina prakticky neexistuje. Ale i v dobře fungující rodině vznikají obavy, když jde dítě do školy – do jakého prostředí přichází, kdo bude mít na ně vliv. Právě prostředí školy je třeba monitorovat, když hledáme dobro a zlo současné civilizace. Na škole velmi často záleží, jestli pobídne mládež ke studiu, k diskuzím, objevování hodnot nebo je ponechá svému osudu.

Řešení problematiky agrese a násilí v transformační společnosti

Přijímání účinných forem trestání osob společensky poznamenaných je v Polsku velmi důležité.

Je třeba řešit otázku jejich individuální resocializace a readaptace.

Nynější stát v průběhu své transformace (ve schodě se zásadami trhu a konkurence) dělí lidi na plnohodnotné konsumenty a na lidi, kteří konsumenty nejsou. Všude můžeme vidět chudobu a bídu a bude jí stále více jak v měřítku lokálním, regionálním tak i globálním. V tomto stále více přelidněném světě, kde jsou téměř vyčerpány přírodní zdroje, je k výrobě potřeba stále méně rukou a mozků. Již každý desátý dospělý obyvatel bohaté části světa (a za 30 let dva ze tří) je v dnešní době zbytečný – zároveň jako vykonavatel užitečné práce, tak i jako potenciaální zákazník supermarketů. Lidé, kteří nereagují na návnadu, jsou z hlediska trhu úplně zbyteční. Ale trh nedisponuje prostředky, kterými se může tyto lidi izolovat. Strážcem práva a pořádku je vždy stát a on také používá starodávné, vyzkoušené metody dozoru a kriminalizace. Bylo naivní se domnívat, že demokratické státní orgány stanoví dostatečnou záruku pro odmítnutí totalitních řešení. Samozřejmě, že vězení v liberálně – demokratických státech nejsou tábory ve státech totalitních. Ale kriminalizace všeho co je nazýváno jako porušování společenského pořádku nebo společenskou patologií, a to: separování, zavírání do vězení a jiné represe je ve své podstatě „totalitním řešením bez

totalitního státu“. Možná, že v Polsku jsou ještě jiné zbytky totalitních institucí v demokratizujícím se právním státě. Jsou jimi určitě speciální služby, policie a jiné složky (např. sekty). Současný svět ale potřebuje rozhodnost a jistotu aby mohl existovat. Jestliže chceme dosáhnout všeobecného štěstí a pořádku, je nutno použít určitou dávku totální moci. K tomuto cíli směřují i proměny v Polsku na začátku 21. století.

4.5. Problém chudoby v Polsku

V této kapitole se zabývám problémy polských občanů s tzv. syndromem 3B – Bezrobocie – Bieda – Bezdomność (nezaměstnanost, bída, život bez domova) a pokouším poukázat na možná řešení.

Skoro polovina obyvatel naší Země žije v chronickém nedostatku: chybí ji potraviny, pitná voda a obydlí. Stále se zvětšuje rozsah společenské nespravedlnosti. Existuje tady tzv. právo 4 B: (biedni biednieja, bogaci sie bogaca), což znamená, že chudí stále chudnou a bohatí bohatnou.

Tento nešvár není jenom na chudém „jihu“, ale také na bohatém „severu“. Patří sem např. důchodci, nezaměstnaní, rolníci nebo i učitelé a nekvalifikovaní dělníci a některé etnické skupiny. Globalizace současného světa, to je především proces koncentrace kapitálu, prostředků a mechanismů jeho rozmnožení, hospodaření se světovými zásobami a proto ji můžeme chápat jako monopolizaci šancí a ne svobody a svobodného konání. V Polsku hlavně pracovníci dávných PGRů (JZD) a havíři likvidovaných šachet nemají žádné šance na postup nebo na migraci ve svém vlastním státě. Nynější postup globalizace je paradoxní, přináší obrovské majetkové prospěchy malé skupině lidí a tlačí na okraj společnosti dvě třetiny celosvětové populace do oblasti bídy a nedostatku. Kdysi boháči potřebovali chudé, aby je udrželi v bohatství. V době globální informační a komunikační éry bohatí nemají s chudými žádné vztahy, protože od nich nic nepotřebují. Tyto dva světy se v dnešní době stále více vzdalují. Také v Polsku jsou společenské nerovnosti trvalým elementem společenského života. Podle údajů „Raportu o Sytuacji Polskich Rodzin“ z roku 1995 a 1998 vyplývá, že 35% polských rodin patří do sféry chudoby nebo je na její hranici. Děti z těchto rodin chodí do školy hladové. Většina škol přestala plnit své kurátorské funkce.

Je možno přijmout šest modelů vysvětlení bídy – situací osob a skupin, které se v ní ocitly.

1. Jsou to hlavně vlastnosti osob jako jejich neodlučitelná svéráznost (charakter, chování, etnická vlastnost), které je možno změnit v omezeném rozsahu.
2. Jsou to osudové, akcidentální situace, ve kterých se ocitl člověk a jeho rodina (nemoci rozpad rodiny, bankrot, mrzáctví).
3. Bídu je možno vnímat také jako specifické vlastnosti společnosti, skupin, enkláv ve kterých jednotlivci žijí. Změna podmínek jen málo zlepšuje chování členů těchto společností. Trvalejší jsou stereotypy, návyky, životní styl a kvalita života .
4. Společnosti chudých vytvářejí specifickou kulturu bídy, např. obranné mechanismy chování .
5. Jsou to strukturální vlastnosti, které jsou nevyhnutelné v kapitalistickém hospodářství a které stavějí na právech konkurence a trhu.
6. Jsou to cyklické procesy, které bídu vyvolávají, např. transformace v Polsku.

Konkrétní případy osob, rodin, místních skupin a prostředí, kteří se dostali do bídy, můžeme vysvětlit pomocí několika modelů a ne jenom jednoho vybraného modelu.

Nápomocnost a kurátorství má v aktuální společenské ekonomické situaci své místo. Je to záležitost popularizace jejího smyslu a vzdělávání kádrů v oboru sociální pracovník – v Polsku také studium na vysoké škole.

Pro zmenšení nebo nivelování společenských nerovností, (které mají místo i na začátku 21.století) vystupují do popředí v různých etapách vývoje sociální pedagogiky některá důležitá pravidla:

1. pravidlo milosrdenství
2. pravidlo společenské spravedlnosti
3. pravidlo pomoci a sociální podpory
4. pravidlo komplementarity (vlivů, relací, podpory, důvtipnosti)
5. pravidlo intervence (rozdělování, okamžitá pomoc)

Na otázku co znamená nápomocnost v podmínkách transformace můžeme odpovědět takto: Bez ohledu na subjekt, kterému je udělována pomoc nebo podpora – vláda má působit pouze tehdy, kdy nestačí pomoc osob a společností které jí podléhají.

Syndrom 3 B - Bezrobocie - Bieda - Bezdомność (nezaměstnanost, bída, život bez domova)

Zdroje 3 B mají subjektivní i objektivní rozměr. Nečastěji je rodina nebo jednotlivec nazývána jako chudá administrativně, na základě právního aktu a na základě rozhodnutí sociálního pracovníka. Chudé rodiny a osoby jsou takové, kterým přísluší sociální pomoc státu a pomoc jiných charitativních zařízení. Nápomocnost se má projevat jako podpora a vznik místních iniciativ, bez kterých si jednotlivci nebo skupiny z oblasti bídy, sociálního rizika nebo celé regiony (severovýchodní část Polska) samy nemohou pomoci. Některé otázky nejde řešit na místní úrovni, je třeba je řešit centrálně. Z hlediska racionality kapitalizmu chudí, nezaměstnaní nebo lidé bez domova (v praxi vyloučení a společensky poznamenání) jsou chápáni jako zbytečná populace – nejsou ani producenty ani konzumenty zboží. Dokonce i v bohatých státech vznikají programy jak se chudých zbavit a ne jim pomoci. Stát a jeho struktury mají povinnost dát možnost těm, kteří se chtějí vysvobodit z takového života a zvláště mají povinnost vůči dětem. Jejich šance mají být vyrovnávány speciálním způsobem díky školám, internátům, kurzům, stipendiím, protože jinak se bída, chudoba a beznaděj bude regenerovat v příštích pokoleních a nebude z nich úniku.

Řešení syndromu 3B

Prognózy pro Polsko uzavřené v „Narodowej Strategii Wzrostu Zatrudnienia I Rozwoju Zasobów Ludzkich“ – tato strategie byla přijata ministerskou radou v r. 2000 – nejsou optimistické. Jestliže v nejbližších letech nenastane nárůst zaměstnanosti, bez práce se může ocitnout 3,7 milionů osob, což činí 20 % práceschopného obyvatelstva. Nejvíce optimistické prognózy předpokládají, že při 7 % růstu HDP se nezaměstnanost sníží na 8,7 %. Autoři tuto strategii nazývají jako „žádoucí“, ale je více pravděpodobné, že bude nesplnitelná a množství nezaměstnaných stoupne na víc jak 3 milióny. Je třeba lépe využívat nemalé finanční prostředky, které jsou určeny pro boj s nezaměstnaností. Pracovní trh musí být více elastický .

Je čas skoncovat s minimální mzdou, která způsobuje to, že se podnikatelům nevyplácí tvorba nových pracovních míst. Nezaměstnanost v dnešní době je méně závislá na demografických činitelích, ale na její úroveň mají vliv vysoké daně, malé

pobídky ke tvorbě nových pracovních míst, „šedá“ ekonomika a nízká úroveň vzdělání nezaměstnaných (K. Olejnik, 2000, s. 30).

Bída už vždy bude přítomna všude kolem nás, stejně jako bohatství a přepych. Stát nám bídu neodstraní a jeho instrumenty jsou málo funkční na to, aby vedly lidi ke změně návyků. Je to hlavně úkolem mimovládních organizací, které by měly vyvádět lidi z nezaměstnanosti, alkoholizmu, drog, výchovného zanedbávání, patologického prostředí, života bez domova a jiných neštěstí a mají pomáhat, vzdělávat a zachraňovat. Těchto mimovládních organizací je v Polsku hodně a působí hlavně v regionech bídy, ale veřejné mínění je vůči nim kritické. Vyplývá to z toho, že v Polsku je hluboce zakořeněna důvěra ve stát. Přesvědčení, že on je jedinou nestrannou instancí, která má schopnost řešit společenská dilemata. Lidé jsou často pobouřeni faktem, proč se kurately, nadace a různé spolky zajímají o alkoholiky, narkomany, zloděje a ne o pořádné lidi, kteří celý život poctivě pracovali. Lidi netlačí lidská bída, ale to, že někteří mají hodně a druzí méně nebo málo. Rovnostářské touhy nemají stejný význam jako citlivost na neštěstí jiných, zvláště tehdy, kdy toto neštěstí je důsledkem různých hříchů, chyb, nešikovnosti, nepřizpůsobení a v krátké době bude také výsledkem špatného místa narození nebo špatného „výběru“ rodičů. Nemůže se očekávat, že jakákoliv vláda odstraní tento problém. Bude trvat a bude úkolem pro vládu i společnost ještě hodně dlouho. Bída není nemorální, ale nemorální je eliminování chudých.

4.6. Oblast sociální pedagogiky zabývající se problémy starých lidí

V této kapitole upozorňuji na problémy lidí v pokročilém věku, na úlohu politiky a sociální pomoci při řešení této otázky.

Oblast vědeckého zájmu o gerontologii – nauku o procesech stárnutí společnosti, lidského organismu a o nemocech v období stáří, se začíná po druhé světové válce. Tato nauka se zajímá mnoha oblastmi výzkumů, od biologie k medicíně, psychologii, sociologii, pedagogice. V dalších letech se tato nauka více specifikovala a rozšířila na další odvětví jako: experimentální gerontologie, sociální gerontologie, klinická gerontologie. Na základě těchto odvětví vzniknul nový obor, tzv. gerontologická profylaxe. Status samostatné vědní disciplíny získala až v 50. letech minulého století. Tento fakt je přirozeným důsledkem rostoucích problémů spojených s nárůstem počtu

starých lidí ve společnosti. Věk člověka se určuje podle data jeho narození – ten se ale vždy neshoduje s věkem biologickým. Proto gerontologie rozlišuje také jiné pojmy věku:

1. Věk biologický – je to míra stárnutí zkoumaného jedince. Základem je srovnání výsledků, biologických testů zkoumaného jedince se správnými hodnotami pro daný věk.

2. Věk funkční – vyznačuje se na základě vybraných klinických a funkčních testů a vymezuje aktuální stav fyzických a duševních schopností, který je možno srovnávat s hodnotami patřícími k danému životnímu předělu.

V dnešní době je v Polsku (přibližně stejně jako ve vyspělých státech) následující podíl starých lidí ve společnosti: více než 7 % tvoří lidé nad 65 let, a 12 % osoby starší 60 let.

K řešení otázky demografického stárnutí jsou ve vyspělých státech jsou přijímány následující úkoly:

- optimalizace ekonomických podmínek života starých lidí – v tom i pojištění
- zajištění lékařské a sociální péče
- organizování volného času
- organizování sociální, kulturní, osvětové, rekreační infrastruktury
- vzdělávání speciálních kádrů v oblasti gerontologie
- umožnění pracovat všem, kteří o to projeví zájem
- vzít v politice a plánování hospodářství na zřetel měnící se demografické struktury společnosti

Dobrá organizace života starých lidí ve společnosti, upevňování pozitivních stereotypů - to jsou investice, které budou přinášet zisk budoucím pokolením starých lidí, je to historická investice, která vyznačuje kulturní úroveň každé společnosti. Týká se to v celém rozsahu období transformace režimu v Polsku.

Úloha politiky a sociální pomoci

Nutnost aktivizace starých lidí byla zdůrazněna na VI . Euroforu „Stárnout v Evropě“, která se konala v roce 1995 v Bialystoku a byly na ni zdůrazněny stejné potřeby starých lidí v celé Evropě v oblasti psychologické, zdravotní a sociální. Bylo zdůrazněno, že staří lidé mají být skupinou, se kterou se počítá, která se zúčastňuje

tvorby demokracie a která má důležitou úlohu v rozvoji kontaktů mezi pokoleními. Staří lidé mají být spolutvůrci rodinného života. Jednou z částí Eurofora bylo zorganizování „Polskim Towarzystwem Gerontologicznym“ sympozia na téma „Občasná práva starých lidí v Polsku a Evropské deklarace práv člověka. Teoreticky se starým zaručují stejná práva, horší je ale jejich realizace. Aktivita starých lidí je velice důležitá a je jiná u mužů a u žen. Muži se častěji rozhodují nastoupit do práce a vydělávat, ženy se více angažují v domácích pracích a výchově vnuků a lépe se adaptují na nové podmínky. Muži, kteří skončili s aktivní prací a často se jim snížila osobní prestiž, mají větší problémy se s touto situací vyrovnat a nalézt znova smysl života. Zmocňuje se jich apatie, frustrace a odsun na okraj, cítí se zbyteční a odizolovaní od společnosti. Množství žen, které pracují po 70. roce života se prudce snižuje, i když u mužů je toto snížení až po 76. – 80. roce života. Tato situace je v Polsku spojena s odlišným odchodem do důchodů mužů a žen.

Jednou z metod, která aktivizuje život starých lidí, je poskytování vzájemné pomoci (svépomoci). Tyto činnosti z jedné strany doplňují státní sociální dávky, z druhé strany jsou výchovným faktorem a faktorem, který aktivizuje staré lidi a je důležitým prvkem biologické a sociální rehabilitace. Svépomocné skupiny vznikaly v Polsku v 80. letech, ale hromadně až po roce 1989. V současné době v Polsku pracuje v oblasti pomoci starým lidem hodně organizací a institucí, ale jejich činnost není koordinována a je málo účinná.

Úkoly organizací, které mají svépomocný charakter, můžeme ukázat ve dvou rovinách:

- ohledně samotných členů může mít takováto organizace psychoterapeutický význam, umožňuje jim výměnu zkušeností, informací, formuje aktivní postoj vůči vlastním problémům
- ohledně sociální politiky státu umožňuje přesné rozeznání potřeb určité společenské skupiny, pomáhá v nátlaku na státní administrativu a místní samosprávu k uspokojování potřeb starých lidí.

Ukazuje se, že pro společensko – individuální podporu starých osob má velký význam sousedství. Právě v sousedství mohou existující skupiny vrstevníků působit ve shodě nebo v opozici s takovými organizacemi jako jsou: centra sociální pomoci, kulturní centra, kostely a školy vytvářející buď společenskou integraci nebo izolaci. Koncepce sociální pedagogiky nepředpokládá vytváření sociálního ghetta v místě bydliště (kumulace bídy, lidé bez domova, nezaměstnanost, invalidita nebo enkláv

důchoců), ale předpokládá tvorbu iniciativ sociální aktivity a čilosti žijících tam osob (Kawula, 2007).

5. Profese sociálního pedagoga

Sociální pracovník je badatelem, diagnostikem, veřejným činitelem, pedagogem a vychovatelem. Prostředí, ve kterém pracuje se díky jeho činnosti přetvořuje, proměňuje ve smyslu praxeologické a etické zásady – „je lépe měnit než ničit“.

Sociální pracovníci mohou mít různé specializace, např. sociální asistenti, pouliční vychovatelé, osoby zaměstnané v invalidních rehabilitačních centrech, opatrovníci nezletilé mládeže, sociální pracovníci v zaměstnání, pracovních úřadech, pečovatelských zařízeních, jako kulturní činitelé atd. Pracovní příležitosti se v budoucnu budou stále rozšiřovat. Ale proto, aby sociální práce měla nějaký smysl, měla šanci na úspěch a dosáhla pozitivních efektů, se od sociálních pedagogů vyžaduje hlubokou angažovanost, obětavost, nezištnost, ale především odbornost. Vzdělávání sociálních pedagogů (budoucích pečovatelů) má spočívat nejenom na jejich přivádění ke stanovené vědní oblasti. Jde také o formování psychologických, morálních, estetických postojů, nezbytných při práci, která spočívá hlavně v pomoci jednotlivcům, rodinám, skupinám nebo institucím. Tato pomoc má obejmout osoby nezřídka zatížené individuální společenskou deformací, jako je bída, protiprávní jednání, osud, nemoci nebo psychické problémy.

Podle A. Kaminského adepty pro tuto práci je potřeba nejen učit, ale také vychovávat pro jejich pracovní úlohy, které potřebují vnitřní nastavení pro práci s jinými, schopností pochopení potřeb jiného člověka, udělování pomoci, akceptace a porozumění.

5.1. Perspektivy zaměstnání sociálního pedagoga

Sociální pedagogiku jako profesní uplatnění můžeme vidět jako soubor činností charakteristických pro tzv. „sociální služby pro jednotlivce“ (personál social services). Tyto služby jsou započítávány do tzv. sociální sféry, ve které se dává přednost následujícím elementům: udržení příjmů (v tom sociální pojištění), programy ochrany zdraví, vzdělávací programy, výstavba sociálního bydlení a zaměstnávání (boj

s nezaměstnaností, s bezdomovci, s ochranou práce). Sociální pedagogika směřuje k realizaci třech základních úkolů:

1. Socializaci, resocializaci a rozvoj jednotlivců a skupin, zvláště problémových osob a skupin.
2. Terapii, rehabilitaci, pomoci a ochrany, zvláště pro osoby s různými deficity a postiženími (siroba, mateřství nezletilých dívek, prostitute).
3. Zajištění přístupu ke službám, informacím, ke vzdělání, změně profesní kvalifikace atd.

Výše uvedené možnosti zaměstnávání absolventů pedagogiky, kteří mají specializaci: sociální a pečovatelská práce, jsou velmi perspektivní. Rychle se měnící ekonomická a sociální situace v Polsku je příčinou toho, že vznikají nové oblasti zaměstnávání pro sociální pedagogy. Jako příklad uvádím inzerát z „Espru Poznańskiego“ z roku 1994, který zněl „Guwernantki wracają“. Ženy bydlící v Poznani si budou moci splnit svá přání díky působícímu v Poznani „Stowarzyszenia Osiatowców Polskich“. Oznamuje ono otevření nadstavbového pedagogického studia se specializací „péče o děti“. Absolventky středních škol budou moci již po roce výuky pečovat o děti ve věku do sedmi let. Budou připravené na výchovu ve vlastních bytech, kde budou mít pouze 10-12 dětí. Budou také moci pracovat v cizích rodinách se dvěma nebo třemi dětmi.

Samořejmě samotné vysoké školy nestačí na řešení těchto nových, složitých vzdělávacích úkolů. Je nezbytná pomoc Ministerstva práce a sociálních věcí. Týká se to zvláště realizace odborné praxe a zkušebních činností ve střediscích sociální pomoci, organizování zahraničních studijních cest. Důležitou úlohu mají také vojvodské a místní agendy sociální pomoci. První kroky v této oblasti již byly učiněny. Byla podepsána dohoda mezi MEN (Ministerstwo edukacji narodowej) a MPIPS (Ministerstwo pracy i polityki społecznej) v oblasti vzdělávání sociálních pedagogů v Polsku.

Koncem 20. století se uskutečnily mnohé konference a semináře věnované důležitým a klíčovým otázkám, které budou řešit sociální pedagogové ve 21. století. Jedním z nejdůležitějších je seminář nazvaný „Pedagogika Społeczna - Tradycja teraźniejszość – nowe wyzwania“. Také v programu 4. Zjazdu Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, který se uskutečnil v Olsztynie, jsou koncipovány úlohy sociální pedagogiky.

Závěr

Cílem mé práce bylo popsat obor sociální pedagogiky v Polsku od jejího vzniku až po současnost. V první části jsem se snažil představit významné polské sociální pedagogy, nastínit jejich myšlenky a vize, objasnit současné pojetí, potřeby, tendence a také poukázat na koncept sociální pedagogiky v dnešní době i v budoucnu. Chtěl jsem také poukázat na důležitost vhodného vzdělání pro výkon práce sociálního pedagoga.

Ve druhé části této práce jsem se zaměřil na konkrétní problémy, které musí řešit Polsko v období transformace. Jsou to zejména problémy spojené s agresivitou mladých lidí, s ohrožením rozvoje dětí a mládeže, s problémy chudoby, nezaměstnaností, s problémy v patologických rodinách, s kriminalitou, a s problémy starých lidí. Veškeré studie ukazují, že v Polsku jsou tyto problémy mnohem větší než u nás, hlavně z důvodu nedostatku financí. V naší zemi je mizivé procento dětí, které mají dlouhodobě nedostatečnou výživu, ale v Polsku je to až 7 %. Také v jiných oblastech – např. ve zdravotnictví, je situace mnohem horší než u nás. Chtěl jsem proto v mé práci přiblížit a ukázat studentům sociální pedagogiky specifické problémy v Polsku a poukázat na jejich možné řešení.

Zpracováním této bakalářské práce jsem získal ucelený přehled o uplatnění sociální pedagogiky u našich severních sousedů. Studiu literatury a překladu odborných textů jsem věnoval mnoho úsilí a času. Mám pocit, že toto studium mně posunulo někam dál a pomohlo mi více prohloubit mé vědomosti v tomto vědním oboru.

RESUMÉ

Tuto práci jsem rozdělil do pěti kapitol, ve kterých jsem se snažil ukázat vývoj a současné pojetí, koncepci a uplatnění sociální pedagogiky v Polsku.

V první kapitole popisují historii sociální pedagogiky v Polsku, uvádím nejdůležitější představitele a jejich díla, myšlenky a vize.

Ve druhé kapitole se zabývám současným pojetím a potřebami sociální pedagogiky v Polsku, hledáním a utvářením nových směrů v tomto oboru, popisují myšlenky hlavních představitelů: Radlinské, Wroczynskiego, Kaminskiego a dalších. Ukazují na problémy typické pro transformační společnost, na enklávy bídě ve východním Polsku a ve Slezsku. V další části této kapitoly se zabývám předmětem sociální pedagogiky v Polsku, který zdůrazňuje potřebu pomoci v těžkých životních situacích.

Ve třetí kapitole představuji koncept sociální pedagogiky v Polsku, a popisují sociální pedagogiku jako předmět studia. Dále pak uvádím univerzity, kde se tento předmět vyučuje a popisují důvody vzniku těchto univerzit.

Čtvrté kapitole věnuji v této práci nejvíce prostoru. Zabývám se uplatněním sociální pedagogiky v Polsku, poukazuji na různé patologické jevy ve společnosti a jejich možná řešení.

Pro svou práci jsem si vybral podle mého mínění nejdůležitější okruhy problémů jako jsou: ohrožení dětí a mládeže, patologické chování v rodině, agrese a násilí v transformační společnosti, chudobu a problémy starých lidí.

V páté kapitole popisují profesí sociálního pedagoga, která spočívá hlavně v pomoci jednotlivcům, rodinám, skupinám a institucím a perspektivy jeho uplatnění.

ANOTACE

Tato práce se zabývá uplatněním sociální pedagogiky v Polsku, ukazuje na její specifické problémy v minulosti i současnosti a nastiňuje její vývoj.

V odstavci č. 1 – 3 se zabývám historickým vývojem sociální pedagogiky v Polsku, předmětem sociální pedagogiky a její koncepcí ve 21. století.

V odstavci č. 4 se věnuji nejdůležitějším problémům polské společnosti, zejména problémům mládeže, rodiny, kriminalitě a problémům starých lidí a pokouším se nalézt jejich řešení.

V odstavci č. 5 se věnuji profesi sociálního pedagoga v Polsku, jeho perspektivám a možnostem uplatnění.

Klíčová slova

Sociální pedagogika, výchovný proces, sociální práce, socioterapie, ohrožení dětí a mládeže, agresivní chování, patologická rodina, subkultury a sekty, deviační jevy.

Annotation

This thesis is dealing with the use of social pedagogy in Poland, shows its specific problems in the past and at the present and foreshows its development.

In the clause 1-3 I focused on the historical progress of social pedagogy in Poland, the subject of social pedagogy and its philosophy in the 21. century.

In the clause 4 I target the most important problems in Polish society, especially the problems of young people, family, older people and a crime and I try to find out their solution.

In the clause 5 I follow the profession of social pedagogue in Poland, its perspective and the possibility of the use.

Keywords

Social pedagogy, educational process, social-work, sociotherapy, endangering of children and young people, aggressive behaviour, pathological family, subculture and denominations, deviation phenomena.

Seznam použité literatury

1. HETKA MARYNOWICZ, E. Pedagogika Społeczna – podręcznik akademicki 2. wyd. Warszawa: PWN SA, 2007, 20-25, 38-47 s. ISBN 978-83-01-14676-4.
2. KAWULA, S. Pedagogika Społeczna - dokonania – aktualność-perspektywy. wyd. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2007, 13-18, 49 – 53, 100-104, 385-563s. ISBN 978-83-7441-649-8.
3. KRAUS, B. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, 48, 135 s. ISBN 978-80-7367-383-3
4. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. a kol. Člověk – Prostředí – Výchova. 117. vyd. Brno: Paido, 2001, 7-12 s. ISBN 80-7315-004-2
5. PRZECŁAWSKA, A. Pedagogika Społeczna Kregi Poszukiwań pod redakcją Anny Przecławskiej. wyd. Warszawa: „Zak“ 1996, 11–21 s. ISBN 83-86770-31-7
6. WROCZYŃSKI, R. Pedagogika społeczna. 4. wyd. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1985, 43-69 s. ISBN 83-01-06 299-1